

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2018 YILI RAPORU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2018 YILI RAPORU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2018 YILI RAPORU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Adres: Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00 | Faks: +90 312 422 78 99
www.tihek.gov.tr | tihek@tihek.gov.tr

YAPIM

Ajans Düş Pınarı

Adres: Birlik Mh. 456 Cd. No:1/5 Çankaya/ANKARA

Genel Ağ: www.duspinari.com

E-posta: bilgi@duspinari.com

Baskı Yeri ve Tarihi Ankara, 2019

Baskı ve Cilt:

© Raporda yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiç bir ortamda alıntı yapılamaz.

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

KISALTMALAR

AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi
MSHS	: Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
OHAL	: Olağanüstü Hal
OPCAT	: Optional Protocol to Convention Against Torture
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SEÇBİS	: Seçim Bilişim Sistemi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / 6

GİRİŞ / 7

I. BAŞLANGIÇ / 9

1.1. Yasal Dayanak / 11

1.2. Yöntem ve Kısıtlar / 11

II. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2018 YILI / 13

2.1. Yaşam Hakkı / 14

2.2. Adil Yargılanma Hakkı / 15

2.3. İltica Hakkı ve Suriyeli Sığınmacılar / 24

2.4. Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü / 26

2.5. İfade Özgürlüğü / 29

2.6. Seçme ve Seçilme Hakkı / 31

2.7. Eğitim Hakkı / 34

2.8. Sağlık Hakkı / 37

2.9. Ailenin Korunması Hakkı / 40

2.10. Çocuk Hakları / 43

2.11. Engelli Hakları / 45

2.12. Yaşlı Hakları / 47

2.13. Olağanüstü Hal ve Terörle Mücadele / 49

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER / 57

3.1. GENEL DEĞERLENDİRME / 58

3.2. TAVSİYELER / 59

SUNUŞ

insanın hak arayışı ve mücadelesi ilk insandan beri süregelmektedir. İnsanlık tarihi bu yönüyle insan hakları mücadelesinin tarihidir. İnsan hakları mücadelesi, esasen insan hakları ihlallerinin yoğunlaştığı ve sıkıntılarının arttığı dönemlerin akabinde yoğunlaşmaktadır. Yirminci yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı sonrasında da insan hakları mücadelesi teorik ve pratik alanda gelişmiş, insan hakları kurumsallaşması hız kazanmıştır. Evrensel beyanname ile başlayan süreç, zaman içerisinde çok farklı alanlarda, farklı norm ve kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır. BM'nin öncülüğünde evrensel, bölgesel ve ulusal düzeyde oluşturulan norm ve mekanizmalar ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu mekanizmalardan biri de ulusal insan hakları kurumlarıdır.

Birleşmiş Milletler öncülüğünde yaygınlaşan ulusal insan hakları kurumları, kamu kurumları olmakla beraber sivil toplumla yakın işbirliği içerisinde olması, yönetim organlarında sivil toplum temsilcilerinin yer alabilmesi, devlet ve sivil toplum arasında aracı bir rol üstlenmesi nedeniyle klasik kamu kurumlarından ayırmaktadır.

Ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşmaya başlaması, bu kurumlara ilişkin rehber ilkelerin de belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaca binaen, 20 Aralık 1993 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen “Paris Prensipleri” ile ulusal insan hakları kurumlarının sahip olması gereken asgari standartlar belirlenmiştir. Paris Prensipleri, devletlere ulusal kurumlar kurma konusunda bir model dayatmasında bulunmamış, sadece kurulacak olan ulusal kurumların sahip olması gereken asgari standartları belirlemiştir.

Paris Prensiplerinin 3. maddesi “*Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar.*” hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hükme göre ulusal insan hakları kurumlarının bir görevi de parlamento ile yürütme organına insan haklarına ilişkin raporlar sunmaktır.

İnsan hakları alanında ülkemizde 2000’li yılların başından itibaren hem normlaşma hem de kurumsallaşma anlamında atılan pozitif adımlar, önemli ilerlemelere yol açmıştır. İnsan hakları ihlali niteliğinde olan birçok konu, bir daha gündeme gelmemek üzere kesin olarak çözüme kavuşturulmuştur. İfade hürriyeti, inanç hürriyeti, toplanma ve örgütlenme hürriyeti, hak arama yolları gibi birçok konuda müspet düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda, atılan somut adımlardan biri de Türkiye’nin ulusal insan hakları kurumu olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun kurulması olmuştur. Müteakiben, “2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı”nda temel hakların ve özgürlüklerin evrensel ölçüt ve uygulamalar ışığında geliştirilmesi bağlamında Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nu daha etkin ve işlevsel kılmaya yönelik politika ve tedbirlere yer verilmiş, Kurumun personel, malî, teknik ve fiziki altyapısının güçlendirileceği ifade edilmiştir. Bu yöndeki çalışmaların 2019 yılı sonuna kadar tamamlanması için çalışmalar devam ettirilmektedir.

İnsan hakları alanında çok geniş yetki ve görevleri bulunan Kurum’a 6701 sayılı Kuruluş Kanunu ile yüklenen görevlerden biri de, insan hakları alanında raporlar hazırlamak ve ilgili makam ve kurumlara sunmaktır.

Bu kapsamda hazırlanan 2018 Yılı İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporunda ülkemizin insan hakları alanındaki çalışmaları objektif bir yaklaşımla ve yapıcı bir dille ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle müspet çalışmalara ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Akabinde ise varsa, geliştirilmesi gereken alanlara ilişkin tespit ve önerilere yer verilmiştir.

Bu vesileyle, raporun Türkiye’nin insan hakları alanındaki pozitif gelişimine katkı sunmasını diliyor, yapılacak katkılarla sonraki raporların zenginleştirilmesini umuyor, raporun hazırlanmasında emeği geçen tüm paydaşlarımıza ve kurum çalışanlarımıza teşekkür ediyor, tüm kamuoyuna saygılarımızı sunuyoruz.

Süleyman ARSLAN

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

GİRİŞ

Geride bıraktığımız yirminci yüzyıla başta iki dünya savaşı olmak üzere birçok kanlı hadise sığırdıran dünya toplumu, özellikle milyonlarca kişinin ölümüne yol açan İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında birçok norm ve kurum oluşturmuştur. Bu norm ve kurumların varlık amacı olan insan hakları, herhangi bir ilave neden olmaksızın insanların “salt” insan olmakla sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez ve devredilmez hak ve hürriyetlerdir.

İnsan haklarının varlık nedeni “insanların daha özgür, daha kaliteli ve daha uzun yaşamasını” temin etmektir. Yaşam hakkından sağlık hakkına, adil yargılanma hakkından eğitim hakkına kadar birçok hak kategorisini barındıran insan hakları, bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme hakkı tanıdığı gibi, aynı zamanda bireylerin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizmektedir.

İnsan haklarının korunması için hem norm (kanun-kural-ilke) hem de kurumlar oluşturulmuştur. Normlar ile insan hakları tespit edilmekte ve ihlali durumunda uygulanacak müeyyideler ortaya konulmaktadır. Oluşturulan kurumlara da insan haklarının korunması için önleyici ve bastırıcı faaliyetler yapma yetki ve görevleri verilmiştir.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan kurumlardan birisi de ulusal insan hakları kurumlarıdır. 1993 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen ve Paris Prensipleri olarak bilinen “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler” ile asgari standartları ortaya konulan bu kurumların temel misyonu insan haklarının ulusal düzeyde korunması ve geliştirilmesidir. Paris Prensiplerinin 3. maddesi “*Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar.*” hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hükme göre ulusal insan hakları kurumlarının asgari görevlerinden biri parlamento ile yürütme organına insan haklarına ilişkin raporlar sunmaktır.

6701 sayılı Kanun, bu hükme uygun olarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na yasama ve yürütme organına insan hakları raporu sunmakla ilgili görev vermiştir. Bu hükme göre hem mevcut durumun ortaya konulması hem de geliştirilmesi gereken alanlara ilişkin tespit ve önerilerin sunulması Kurumun temel görevlerinden birisidir.

BAŞLANGIÇ

Yasal Dayanak
Yöntem ve Kısıtlar

01

BÖLÜM

Bu rapor, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından Türkiye’de insan haklarının mevcut durumunun ortaya konulması ve sorunlara muhtemel çözüm önerileri getirilmesi amacıyla ele alınmıştır. Bu açıdan rapor, hem tespit hem de öneriler ihtiva eden iki yönlü bir nitelik arz etmektedir.

1.1. Yasal Dayanak

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun “Kurumun görevleri” başlıklı 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının “k” bendi, “Cumhurbaşkanlığı’na ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak” hükümünü ihtiva etmektedir. Bu rapor TİHEK tarafından anılan görevin ifası kapsamında kaleme alınmıştır.

1.2. Yöntem ve Kısıtlar

Raporda yer verilen ve değerlendirmeye esas teşkil eden veriler muhtelif kaynaklardan elde edilmiştir. Buna göre; TİHEK’in çalışmaları esnasında elde ettiği bilgi ve belgeler, kamu kurum ve kuruluşlarından resmi yazıyla elde edilen bilgi ve belgeler¹, ulusal ve uluslararası nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmalarından edinilen çıktılar, üçüncü ülkelerin Türkiye hakkında yazdığı raporlar, tarafı olduğumuz uluslararası kuruluşların rapor ve değerlendirmeleri raporun yazımı esnasından başvuru kaynakları olmuştur. Bunun dışında gerektiğinde ilgili kişilerin beyanları ve medyadan alınan güvenilir veriler de kaynak olarak kullanılmıştır.

Rapor, Türkiye’de insan haklarının genel durumunu ortaya koyma amacıyla ele alınmıştır. Her hak kategorisinin detaylı işlenmesi raporun hacmini aştığından sadece belirlenen hak başlıkları açısından değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu kategoriler açısından da ancak gerektiği ölçüde detaya yer verilmiştir.

¹ Raporun yapılacak değerlendirmelere esas teşkil etmek üzere ilgili kurumlardan temmuz ayında altı aylık, aralık ayında ise tüm yıl için geçerli olan bilgi, belge ve istatistikler talep edilmiştir.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2018 YILI

Yaşam Hakkı
Adil Yargılanma Hakkı
İltica Hakkı ve Suriyeli Sığınmacılar
Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü
İfade Özgürlüğü
Seçme ve Seçilme Hakkı
Eğitim Hakkı
Sağlık Hakkı
Ailenin Korunması Hakkı
Çocuk Hakları
Engelli Hakları
Yaşlı Hakları
Olağanüstü Hal ve Terörle Mücadele

02 BÖLÜM

2.1. Yaşam Hakkı

Biyolojik ve toplumsal bir varlık olan insanın, birey olarak da bir kişiliği vardır. Bu kişilik hem insani hem de hukuki açıdan bir değer taşır. Bu nedenle yaşama hakkı en temel insan haklarından biridir. Diğer tüm hakların kullanımı ve varlığı bu hakka bağlıdır.² Arz ettiği önem nedeniyle bugün için oluşturulan hemen hemen bütün hukuk metinlerinde güvence altına alınan bir haktır.

Yaşam hakkı açısından ifade edilmesi gereken bir diğer husus, başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) olmak üzere birçok mekanizma tarafından ölümle sonuçlanmayan ancak öldürmeye elverişli eylemlerin de yaşam hakkını ihlal edebilmesidir.³ Bu nedenle ölümle sonuçlanmayan eylemlerin de belli durumlarda bu hak kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

Devletin yaşam hakkı ile ilgili yükümlülükleri genel olarak üçe ayrılmaktadır. Birincisi devletin bireyi ‘öldürmeme yükümlülüğü’; ikincisi ‘yaşamı koruma yükümlülüğü’; üçüncüsü, ‘ölümü soruşturma yükümlülüğüdür.

2.1.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 17- “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. ...”

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB); Madde 3- “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS); EK 1 Nolu Protokol Madde 2- “Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dola-

yı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.”

AİHS; EK 13 Nolu Protokol; Ölüm Cezasının Her Durumda Kaldırılmasına İlişkin Protokol Madde 1- “Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.”

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS); Madde 6- “Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz. ...”

2.1.2. Değerlendirme

İnsan hakları bütüncül ve aralarında hiyerarşi olmayan bir hak kategorisidir. Bir başka deyişle birinin diğerine üstünlüğü ya da önceliği bulunmamaktadır. Ancak hep birlikte sahip olduğunda ve kullanıldığında gerçek anlamda görevini ifa edebilmektedir. Ancak, diğer haklar ancak bu hakkın korunması durumunda istifade edilebilir hale geldiğinden yaşam hakkı özellikle korunması gereken bir haktır.

2018 yılında ülkemizde 1.248.847 kişi doğmuş, 426.106 kişi ölmüştür. Ölüm sayısı, geçen yıl, bir önceki yılın revize edilen sayısına göre yüzde 0,1 azalmıştır. Bin kişi başına düşen ölüm sayısını ifade eden kaba ölüm hızı, 2017’de binde 5,3 iken 2018 yılında azalarak binde 5,2 olmuştur. Ölenlerin yüzde 54,6’sını erkekler, yüzde 45,4’ünü kadınlar oluşturmuştur.⁴

Bebek ölüm sayısı 2017’de 12 bin 118 iken, 2018’de 11 bin 629 olarak gerçekleşmiştir. Bin canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısını ifade eden bebek ölüm hızı

² Cengiz Topel ÇİFTÇİOĞLU, Yaşama Hakkı, TBB Dergisi 2012 (103)

³ AİHM, Makaratsis v. Yunanistan, 50385/99, 20 December 2004

⁴ www.tuik.gov.tr

ise 2017 yılında binde 9,4 iken 2018 yılında binde 9,3 'e gerilemiştir.⁵

2018 yılında trafik kazalarının sayısı yüzde %2.2 artsa da trafik kazaları neticesinde yaşamını kaybedenlerin sayısı düşmüştür. 2017 yılında 7427 kişi trafik kazalarında hayatını kaybederken bu sayı 2018 yılı için 6675 olarak gerçekleşmiştir.⁶

Çalışma yaşamı, mesleki risk ve tehlikelerin mevcut olduğu bir alandır. Bu noktada çalışanların yaşam hakkının korunması önem arz etmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (AÇŞHB) resmi verilerine göre 2018'in ilk altı ayında 5510 sayılı Kanun kapsamında istihdam olunan çalışanlardan iş kazası sonucu hayatını kaybeden çalışanların sayısı 688 dir. Bu toplamın 664 ünü erkek çalışanlar oluştururken 24 ü ise kadın çalışanlardır.⁷

Çalışma hayatı ölümlü kazaların meydana gelme potansiyelinin yüksek olduğu bir alandır. Yaşam hakkı bağlamında önlenabilir nedenlerden kaynaklı ölümlere ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması ve buna ilişkin düzenli izlemelerin yapılmasından devlet sorumludur. AÇŞHB'nin kayıtlı çalışanlara ilişkin istatistiğinden hareketle ortaya çıkan veriler, anılan konunun yeniden ele alınması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliği konusunda bu sayıları en aza indireyecek çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu istatistiklerin sadece kayıtlı çalışanlara ilişkin olduğu düşünüldüğünde konunun arz ettiği önem ortaya çıkmaktadır. Çalışan bireylerle birlikte bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerinin maruz kalacağı mağduriyetlerin önlenmesi açısından çalışma hayatında iş güvenliği tedbirlerinin revize edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İçişleri Bakanlığından alınan resmi verilere göre 2018 yılında 1218 erkek, 288 kadın öldürülmüştür. Aynı yıl içinde yaralanan erkek sayısı 330.697, yaralanan kadın sayısı ise 199.486 olarak gerçekleşmiştir.⁸

⁵ www.tuik.gov.tr

⁶ www.tuik.gov.tr

⁷ AÇŞHB'nin 31/08/2018 tarih ve 311863 sayılı cevabi yazısı.

⁸ İçişleri Bakanlığının 18.09.2019 tarih ve 154311 sayılı yazısı.

⁹ www.adliscil.adalet.gov.tr

¹⁰ www.adliscil.adalet.gov.tr

Bu veriler ışığında şiddet ve buna bağlı artan yaşam hakkı ihlalleri olduğu görülmektedir. Adalet Bakanlığının resmi verilerine göre ise 2018 yılında kasten öldürme suç ve karar sayıları aşağıdaki gibidir.⁹

2018 yılı içinde Türk Ceza Kanunu kapsamında açılan davalardaki toplam suç sayısı 2.436.666 dır. Kasten öldürmeye ilişkin açılan davalardaki suç sayısı 21.713 tür. Kasten öldürmeye ilişkin suç sayılarının yıllara göre toplam suç sayılarına oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
0,6	0,6	0,6	0,7	1,1	0,8	1,4	1,4

Vücut Dokunulmazlığına Karşı suçlar kapsamında 2018 yılında 482.215 dava açılmıştır. Bu davaların genel dava sayısına oranı yüzde 19,8 dir. Başka bir deyişle açılan her 100 davadan yaklaşık % 20 sinin konusu şiddettir.¹⁰

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde toplumda genel bir şiddet olgusunun varlığı ve son yıllarda giderek arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bu şiddet vakalarının hangi nedenlere dayalı olarak arttığı ayrı bir çalışma ile tespiti önem arz etmektedir. Zira, yaşam hakkı bağlamında önlenabilir nedenlerden kaynaklı ölümlere ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması ve buna ilişkin düzenli izlemelerin yapılmasından devlet sorumludur.

2.2. Adil Yargılanma Hakkı

Anayasanın 36 ncı maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 36 ncı maddesinde yer alan ve demokratik bir toplumun olmazsa olmazlarından olan adil yargılanma hakkı, bir kişi hakkında mahkeme önünde adil bir karar verilebilmesi için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Adil yargılanma hakkı bütün yargılama sürecine ilişkin olup, medeni haklara ilişkin bir uyuşmazlığın karara bağlanması ve ceza alanındaki bir

suç isnadı konularını kapsamaktadır. Bunun yanında adil yargılanma hakkı, bir kişi hakkında başlatılan cezai soruşturmanın veya bir kişinin hukuk mahkemeleri önünde açtığı davanın üst yargı mercilerince karara bağlanmasına kadar ki aşamaları kapsamaktadır. Ayrıca AİHM idari ve mali disiplin organları önünde uygulanan usulü de adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Yasayla kurulmuş tarafsız ve bağımsız mahkemelerde yargılanma hakkı, mahkemeye erişim hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, yargılamaya etkili katılım ve duruşmada hazır bulunma hakkı, davanın aleni olması ve hükmün aleni duruşmada verilmesi, makul sürede yargılanma hakkı, hukuki belirlilik, masumiyet karinesi, bizzat savunma veya müdafinin yardımından yararlanma hakkı, ücretsiz tercüman hakkı, tanık sorgulama hakkı gibi birçok hak adil yargılanma hakkı kapsamındadır.

2.2.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 36- “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.”

Madde 37- “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.”

Madde 38- “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlendiği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez... Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz... Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez. Ceza sorumluluğu şahsidir...”

Madde 125- “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır... Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır. İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Madde 138- “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

Madde 141- “Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir. Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır. Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.”

İHEB; Madde 8- “Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.”

Madde 10- “Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.”

Madde 11- “Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.”

AİHS; Madde 6- “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak”

2.2.2. Değerlendirme

Türkiye’de son dönemde birçok alanda reformlar, düzenleme ve düzeltmeler yapılmıştır. Bu reform ve iyileştirmelerden bir kısmı da yargı alanında olmuştur. Özellikle Anayasa’da yapılan değişikliklerle birlikte yargı hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi için dönüşüm ve değişim süreçleri başlamış, uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Birliği’ne uyum süreciyle birlikte birçok kanunda değişiklik yapılmış, yargı alanındaki değişim süreçleri için Yargı Reformu Stratejisi belirlenmiştir. Bu doğrultuda Adalet, Dışişleri, Hazine ve Maliye ile İçişleri Bakanlarından oluşan Eylem Planları Grubu kurulmuştur. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte 2012 yılından itibaren Anayasa Mahkemesine (AYM) bireysel başvuru yolu açılmıştır. Bu değişikliklerle Anayasada güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerden AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamında yer alan hak ve özgürlükler hakkında yargı yolunun tüketilmesi koşuluyla AYM’ye başvuru imkânı getirilmiştir.

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte “bağımsızlığı” ifade edilen mahkemelerin “tarafsızlığı” da Anayasada hüküm altına alınmıştır. Askeri mahkemeler kaldırılarak asker kişilerin sivil mahkemelerde yargılanacağı düzenlenmiştir. 2017 yılında bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması amacıyla Olağanüstü Hal (OHAL) İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulmuştur. Bireylerin mesnetsiz şikâyetlerden korunması amacıyla kişiler hakkında soyut, mesnetsiz ve genel nitelikte ihbar ve şikâyetlerin olması durumunda işlem yapılmaması düzenlenmiştir. Ceza Muhakemesinde uzlaşmaya giren suçların sayısı artırılmış, 4857 sayılı İş Kanunu’nda yapılan değişikliklerle iş uyuşmazlıklarında arabuluculuk dava şartı haline getirilmiştir. 2018 yılı içerisinde yargıda hedef süre uygulamasına geçilmiş, 2019 yılının ocak ayından itibaren taraflara davaların muhtemel sonuçlandırılacağı süreler tebliğ edilmeye başlanmıştır. 2016 yılında yapılan değişikliklerle ceza yargılamalarında uzlaşmada sınırlarının genişletilmesiyle 2018’de 218 bin 14 dosyada uzlaşma sağlanmıştır.¹¹ Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) kapsamında geliştirilen Sesli ve Görüntülü Bilişim Sistemi (SEGBİS) ile mahkeme ve cumhuriyet savcılıklarının şüpheli veya sanıkları video konferans yoluyla dinlenilme imkânı getirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bu sayede uzun süren yol tutuklamaları kalkmış, aynı şekilde uzun süren istinabe işlemleri kısa sürede tamamlanır hale gelmiştir.

AİHM tarafından açıklanan 2018 istatistiklerine göre Türkiye’den 2018 yılında gelen başvurular bir önceki yıla oranla önemli bir düşüş göstererek 25.978’den 6.717’ye inmiştir. Özellikle 2016’dan sonra başvurulardaki düşüşe Türkiye’deki son yıllarda faaliyete geçen OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu, 6384 sayılı Yasadaki değişikliklerle AYM’de bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaatın getirilmiş olması gibi yeniliklerin etkisi büyüktür.

Mahkemeye 2018 yılında Rusya’dan 12.148 başvuru, Romanya’dan ise 3369 başvuru gelmiştir. Bu başvuru sayılarına göre Türkiye, Rusya’dan sonra aleyhine en çok başvuru yapılan 2 nci ülke durumundadır.

AİHM’nin yayınladığı istatistik verilerine nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında 2018 yılında Türkiye’de her 10 bin kişiye düşen başvuru oranı yüzde 0.83 olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2017 yılında 3.25 iken 2016

¹¹ <https://www.haberler.com/onarici-adalet-ile-2018-de-218-bin-14-dosyada-11674633-haberi/>

yılında 1.05 olarak tespit edilmiştir. Nüfus yoğunluğuna göre bakıldığında, Karadağ 5.11 ile birinci sırada bulunurken, ikinci sırada ise 3.04 ile Sırbistan yer almaktadır. Türkiye ise 47 ülke arasında 18 inci sırada bulunmaktadır.

Mahkeme önünde Türkiye aleyhine görülen 7.107 dosya bulunmaktadır. Türkiye'ye ilişkin başvurular, AİHM'nin iş yükünün yüzde 12.6'sını oluşturmaktadır. Türkiye'nin önündeki ülkeler ise Rusya (11.745), Romanya (8.503) ve Ukrayna (7.267) dir. Söz konusu verilere göre Türkiye, 2017'ye kıyasla Mahkeme önünde başvuru sayısına göre bir basamak daha düşerek dördüncü sırada yer almıştır.

AİHM istatistiklerine göre, 2018 yılında AİHS'in 6 ncı maddesinde yer alan adil yargılanma hakkıyla ilgili Türkiye aleyhine 53 karar verilmiştir. 53 karardan 9'u davaların makul sürede bitirilmemesinden dolayı verilmiştir. Türkiye adil yargılanma hakkı kapsamında aleyhine en çok karar verilen ikinci ülke olurken birinci sırada 68 mahkûmiyetle Rusya yer almıştır. Türkiye 2018 yılında 140 davada AİHS'nin en az bir maddesinden ihlal kararı olarak 238 ihlal kararı verilen Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almıştır. Ukrayna 86 ihlal kararı ile Türkiye'den sonra üçüncü sırada, Romanya ise 71 ihlal kararı ile dördüncü sırada yer almıştır.

Ülke ve hak bazlı ihlal istatistikleri¹²

Violations by Article and by State

2018	Violations by Article and by State																												
	Total	Total	Total	Total	Total	2	2	3	3	3	2/3	4	5	6	6	6	7	8	9	10	11	12	13	14	P1-1	P1-2	P1-3	P7-4	
Albania	9	8	1						1	1				7				1						4		2			
Andorra	0																												
Armenia	16	15			1	1	1		2	2				8	4	1	2					1		1		3			
Austria	5	3	1		1										1	2									2				
Azerbaijan	9	9								1				9	1	1		1		1				1		1			6
Belgium	10	4	6											2	1				1										
Bosnia and Herzegovina	6	6											1	1	4														5
Bulgaria	29	27	2						2					7	1	3		3		1	3		6		6		11		
Croatia	24	15	8		1					1		1		4				4		2								3	
Cyprus	5	5											1	1															
Czech Republic	4	4												1	1													1	
Denmark	3		3																										
Estonia	4	1	3																	1									
Finland	0																												
France	14	8	7		1	2				1					1				2		1								2
Georgia	10	9	1			2	2			1				4					1										1
Germany	19	2	15		2								1	2															
Greece	35	30	4		1									6	2	9			1		2				12	1			
Hungary	38	35	2		1						1			2	1	10			2		2	1		6		16			
Iceland	2		2																										
Ireland	2	1	1												1									1					
Italy	14	11	1		2									2	1	2	1	4						1		3			
Latvia	3	1	2												1														
Liechtenstein	0																												
Lithuania	32	23	8	1										3	3					5	1	1			3		8		

This table has been generated automatically, using the conclusions recorded in the metadata for each judgment contained in HUDOC, the Court's case-law database.

1. Other judgments: just satisfaction, revision, preliminary objections and lack of jurisdiction.
2. Figures in this column may include conditional violations.
3. Cases in which the Court held there would be a violation of Article 2 and/or 3 if the applicant was removed to a State where he/she was at risk.

¹² www.hudoc.echr.coe.int https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf (08.02.2019)

Violations by Article and by State

2018	Judgments finding at least one violation																	Other Articles of the Convention																							
	Total	Total	Total	Total	Total	2	2	3	3	3	2/3	4	5	6	6	6	7	8	9	10	11	12	13	14	P1-1	P1-2	P1-3	P7-4													
Luxembourg	1	1											1																												
Malta	12	11	1										1				1			2			3	1	6																
Republic of Moldova	33	27	6						8	3			14	3		2	1	2		1	1		6		5																
Monaco	0																																								
Montenegro	13	11	2											2	7	1		1					1		2																
Netherlands	4	2	2						1				1																												
North Macedonia	12	12								1			3	3							1	3				1												1			
Norway	3	1	2																			1																			
Poland	21	20	1						4	1			3	6	3			3		1			1		2																
Portugal	4	3	1										3	2																											
Romania	82	71	8	1	2	1	5		37	6			1	10	8	3		6		2			3	1	5																
Russian Federation	248	238	5	1	4	7	12	4	99	12	2		99	46	5	17		26	1	14	10		67	3	36	1												10			
San Marino	0																																								
Serbia	13	12	1											4	6	1										1															
Slovak Republic	11	8	1		2								1	1	3			1					2	1	1																
Slovenia	10	5	4		1									3				1		1																					
Spain	10	9	1						1	1					2				4		2																				
Sweden	3	1	2								1																														
Switzerland	7	4	3										1	2							1																				
Türkiye	146	140	4	2		1	10		11	5			29	41	9	3		8	1	40	11		7	3	3														1		
Ukraine	91	86	2	1	2		1		14	5			45	21	41	2		12		1	1		37	3	7															10	
United Kingdom	2	1			1																	1																			
Sub-Total		880	113	6	22	14	31	4	208	44	3	1	232	190	110	42	3	93	4	77	31	0	164	13	122	1	2	0											30		
TOTAL ⁴					1,014																																				

This table has been generated automatically, using the conclusions recorded in the metadata for each judgment contained in HUDOC, the Court's case-law database.

1. Other judgments: just satisfaction, revision, preliminary objections and lack of jurisdiction.

2. Figures in this column may include conditional violations.

3. Cases in which the Court held there would be a violation of Article 2 and/or 3 if the applicant was removed to a State where he/she was at risk.

4. Six judgments are against more than one State: Republic of Moldova and Russian Federation (five judgments); and Republic of Moldova, Russian Federation and Ukraine.

Türkiye, geçmişe oranla birçok davada tek taraflı deklarasyon ya da dostane çözüm formüllerini devreye sokmuştur. Buna göre 2018 yılında 146 dosya tek taraflı deklarasyon, 205 dosya ise dostane çözüm yoluyla sonlandırılmıştır.

AIHM önünde Türkiye aleyhine yapılan başvurular bu şekildeyken, AYM'nin bireysel başvuru almaya başladığı günden bu yana gelen toplam bireysel başvuru sayısı 31.12.2018 tarihi itibarıyla toplam 211.665 olmuştur. Mahkemeye 2016 yılında 80.756, 2017 yılında %19'luk bir düşüşle 40.530, 2018 yılında ise %1'lik düşüşle 38.186 bireysel başvuru gelmiştir. 2016 yılında 16.100,

2017 yılında 89.653 ve 2018 yılında 35.395 karar verilmiştir. AYM tarafında bireysel başvuru aldığı tarihten itibaren ise toplam 172.380 karar verilmiştir. 2016 yılında darbe girişiminden sonra Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)/ Paralel Devlet Yapılanması (PDY) üyelerine yapılan soruşturmalar bireysel başvuru sayısının artmasına neden olmuştur.

2017 ve 2018 yıllarında başvuruların azalmasında Mahkemenin, OHAL işlemleri inceleme Komisyonuna başvuruyu tüketilmesi gereken olağan başvuru yolu kabul etmesi önemli bir etken olmuştur.

Gelen Başvuruları Karşılama Oranı, AYM, 2018¹³

	Gelen	Sonuçlanan	Yüzde
2012	1.342	4	%3
2013	9.897	4.924	%50
2014	20.578	10.926	%53
2015	20.376	15.378	%75
2016	80.756	16.100	%20
2017	40.530	89.653	%221
2018	38.186	35.395	%93
Toplam	211.665	172.380	%81

 Karara Bağlanan Başvuruların Karar Türüne Göre Dağılımı, AYM, 2018¹⁴

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Toplam	Yüzde
İdari Ret	0	1.341	4.112	3.511	882	539	1.160	11.545	%6,7
Birleştirme	0	156	2.034	5.698	1.624	1.146	9.883	20.541	%11,9
Düşme	0	3	7	16	27	248	98	339	%0,2
Dosya Kapatma	0	39	61	61	16	140	84	401	%0,2
Kabul edilemezlik	4	3.358	4.305	5.511	12.697	86.563	23.467	135.905	%78,8
En az bir hakkın ihlali	0	25	364	521	743	879	498	3.033	%1,8
Hakkın ihlal edilmediği	0	2	43	54	96	64	91	350	%0,2
Başvurunun reddi	0	0	0	3	15	74	114	206	%0,1
<i>Toplam</i>	4	4.924	10.923	15.378	16.100	86.653	35.395	172.380	
<i>Yüzde</i>	%0	%3	%6	%9	%9	%52	%21		

¹³ AYM'nin 29.01.2019 tarih ve 181 sayılı cevabi yazısı.

¹⁴ AYM'nin 29.01.2019 tarih ve 181 sayılı cevabi yazısı.

2018 yılında AYM tarafından adil yargılanma hakkı kapsamında 171 ihlal kararı verilmiştir. Mahkeme mezkûr hak kapsamında 2015 yılında 398, 2016 yılında 652, 2017 yılında 763 karar olmak üzere 2013 yılından itibaren toplam 2.309 karar verilmiştir. Adil yargılanma

hakkı kapsamında verilen kararlar verilen tüm kararların %75'ini kapsamaktadır. Görüleceği üzere AIHM'de olduğu gibi AYM önünde olan başvurulardan da büyük bir çoğunluğu da adil yargılanma hakkı kapsamındadır.

Adil Yargılanma Hakkı İhlallerinin Dağılımı¹⁵

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Toplam	Yüzde
Makul sürede yargılanma hakkı	9	269	303	494	668	76	1.819	%79
Mahkemeye erişim hakkı	3	11	32	46	59	46	197	%9
Gerekçeli karar hakkı	0	11	24	41	22	16	114	%5
Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı	0	8	16	51	9	11	95	%4
Tanık dinletme ve sorgulatma hakkı	0	0	5	4	0	6	15	%1
Silahların eşitliği	0	10	10	11	2	10	43	%2
Müdafi yardımı hakkı	0	1	4	3	0	4	12	%1
Diğer	1	2	4	2	3	2	14	%1
Toplam	13	312	398	652	763	171	2309	
Yüzde	%1	%14	%17	%28	%33	%7		
Sadece makul sürede yargılanma hakkı	9	261	283	466	644	65	1.728	%75

2018 yılında Yargıtay'ın ceza dairelerinde önceki yıllardan devir eden toplam 342.177 dava dosyası bulunmaktadır. Aynı yıl içinde 183.208 yeni dosya gelmiş, tüm ceza dairelerinde toplam 243.613 karar verilmiştir. Hali hazırda ceza dairelerinde toplamda 282.369 derdest dosya bulunmaktadır. Hukuk dairelerinde 322.909 dosya devirle gelmiş, 2018 yıl içerisinde 169.078 yeni dosya gelmiştir. Hukuk dairelerinde toplam 267.855 karar verilmiştir. Halen hukuk dairelerinde toplam 224.132 dava dosyası derdesttir. İstinaf mahkemelerinin açılmasına rağmen Yargıtay'da halen dosya sayısının fazla olması yargı üzerindeki iş yükünün fazla olduğunu göstermektedir.

2018 yılı içinde 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında PKK/KCK/YPG/YDG-H terör örgütleri kapsamında 12012 şüpheli hakkında, FETÖ/PDY terör örgütü

kapsamında 1917 şüpheli hakkında, DAES terör örgütü kapsamında 263 şüpheli hakkında kamu davası açılmıştır.

Cumhuriyet Başsavcılıklarında TCK'nın 302, 309, 310, 311, 312, 313 maddelerinden PKK/KCK/YPG/YDG-H üyesi 898 kişi, FETÖ/PDY üyesi 3695 kişi, DAES üyesi 27 kişi hakkında kamu davası açılmıştır. TCK'nın 314. maddesinden PKK/KCK/YPG/YDG-H üyesi 9116 kişi, FETÖ/PDY üyesi 66.648 kişi, DAES üyesi şüpheli 1819 kişi hakkında kamu davası açılmıştır.

31.12.2018 tarihi itibarıyla ceza mahkemelerinde toplam 1.317.972 dosya bulunmaktadır.¹⁶

¹⁵ AYM'nin 29.01.2019 tarih ve 181 sayılı cevabi yazısı.

¹⁶ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 07.01.2019 tarih ve 20/228 sayılı cevabi yazısı.

Yıllar	Gelen			Yıl İçinde Çıkan	Sonraki Yıla Devreden
	Geçen Yılda Devreden	Yıl İçinde Açılan	Toplam		
2018	1.229.531	1.678.074	2.907.605	1.589.633	1.317.972

31.12.2018 tarihi itibarıyla hukuk mahkemelerinde toplam 1.658.248 dosya bulunmaktadır.¹⁷

Yıllar	Gelen			Yıl İçinde Çıkan	Sonraki Yıla Devreden
	Geçen Yılda Devreden	Yıl İçinde Açılan	Toplam		
2018	1.616.649	2.091.514	3.708.163	2.049.899	1.658.248

Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) tarafından paylaşılan bilgilere göre Türkiye’de 31.12.2018 tarihi itibarıyla toplam 13340 hâkim ve 6059 cumhuriyet savcısı bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) nüfus istatistikleri dikkate alındığında 100.000 kişi başına düşen hâkim sayısı 16,27, 100.000 kişi başına düşen cumhuriyet savcısı sayısı ise 7,39’dur. Hâkim başına düşen derdest dosya sayıları adli yargıda fiili olarak kürsüde çalışan hâkim sayıları dikkate alındığında 342,42; hukuk mahkemelerinde 460,34; idari yargıda ise 156,05 tir. Türkiye’de Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından paylaşılan verilere göre barolara kayıtlı 116.779 avukat bulunmaktadır. Bu sayıdan 65.423’ü erkek 51.356’sı kadındır.¹⁸

Hali hazırda, eğitim almakta olan 2857 hâkim ve cumhuriyet savcısı adayı bulunmaktadır. Adalet Bakanı tarafından 2019 yılı içinde adli yargı hâkim ve cumhuriyet savcısı adayı olarak 1000, avukatlık mesleğinden hâkim ve cumhuriyet savcısı adayı olarak 500, idari yargı hâkim adayı olarak 100 personelin alınacağı, hâkim ve cumhuriyet savcılığı yardımcılığı müessesesinin getirileceği ifade edilmiştir.¹⁹ Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) tarafından kabul gören standartlar doğrultusunda hâkim ve cumhuriyet savcısı sayısını artırmak gerekmektedir.

¹⁷ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün 07.01.2019 tarih ve 20/228 sayılı cevabi yazısı.

¹⁸ TBB’nin 12.02.2019 tarih ve 622.01-3472 sayılı cevabi yazısı.

¹⁹<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/adalet-bakanligi-1-600-hakim-ve-savci-alacak-basvuru-sartlari-neler-40994262> (E.T: 22.10.2018)

TÜRKİYE GENELİ KADRO BAZLI HÂKİM - SAVCI SAYILARI
06.02.2019

HAFTALIK EMEKLİ VE İSTİFA SAYISI		HÂKİM - SAVCI SAYISI			
9		HÂKİM		SAVCI	
		13340		6059	
		BAY	BAYAN	BAY	BAYAN
		7288	6052	5277	762
		BAY		BAYAN	
		12565		6834	

ADLİ YARGI İLK DERECE MAHKEMELERİ				BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ				YARGITAY			
13610				1527				1283			
HÂKİM		SAVCI		HÂKİM		SAVCI		HÂKİM		SAVCI	
8128		5688		1347		160		1113		170	
BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN
4162	3966	9555	733	894	453	169	11	393	720	145	25

İDARİ YARGI		BÖLGE İDARE MAHKEMELERİ		DANIŞTAY			
HÂKİM		HÂKİM		498			
1352		349		HÂKİM		SAVCI	
BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	477		21	
889	463	233	116	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN
				240	237	8	13

BAKANLIK MERKEZ		ANAYASA MAH.		HSK	
359		ANAYASA MAH.		202	
BAY	BAYAN	13		BAY	BAYAN
277	88	BAY	BAYAN	191	11
		9	4		

Yargının üzerindeki iş yükünün fazla olması ve hâkim ve cumhuriyet savcısı başına düşen dosya sayısının fazla olması, hâkim ve cumhuriyet savcısı sayısının uluslararası kabul gören standartlardan düşük olması, uzun yargılama süreleri, mevzuatta sürekli olarak değişimin toplumda ve yargı mercilerinde yerleşmesinin zaman alması adil yargılanma hakkı bakımından ülkemizde önemli sorun teşkil etmektedir.

ÂİHM tarafından adil yargılanma hakkı kapsamında Türkiye aleyhine verilen kararların diğer haklardan sayıca fazla olması, aynı doğrultuda AYM tarafından bireysel başvurularda bu hak kapsamında verilen kararların ciddi şekilde fazla olması ülkemizde adil yargılanma hakkına önem verilmesi gerekliliğini doğur-

maktadır. Özellikle uzun süren yargılamalar, tutuklama sürelerinin uzun olması, usul hukukundaki kurulların tam uygulanmaması bu hak kapsamındaki sorunların başında gelmektedir. Bu kapsamda en temele inilerek hukuk fakültelerindeki eğitimin kalitesinin artırılması gerekmektedir. Hâkim ve cumhuriyet savcısı dâhil tüm adli personelin sayısının artırılarak uluslararası standartların yakalanması gerekir. Ülkemiz için en önemli sorunların başında gelen davaların makul sürede sonlandırılması sorunu çözümlenmelidir. Özellikle davaların usul kurallarına uygun olarak makul sürede neticelendirilmesi için yargıda uzmanlaşmanın sağlanması (örneğin, asliye hukuk mahkemesinde çalışmış bir hâkimin ceza mahkemesinde çalıştırılmaması) gerekmektedir. Hâkim cumhuriyet savcılarının meslek

içi eğitimlerine önem verilmesi de adalet hizmetlerinin etkin kullanılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yargıda alternatif çözüm yollarının kapsamının genişletilmesi, küçük meblağlı uyuşmazlıkların yargı önüne gelmeden alternatif çözüm yollarıyla sonuçlandırılması yargıdaki iş yükünü azaltacaktır.

2.3. İltica Hakkı ve Suriyeli Sığınmacılar

İltica ve sığınma, birbiri ile yakın anlama sahip, bazı durumlarda birbirinin yerine ikame edilebilen kavramlardır. Ancak iltica ve sığınma kavramları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Uluslararası hukukta “mülteci” kavramı, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir.²⁰

Sığınmacı ise, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır.

2.3.1. Mevzuat

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Türk Hukuk Sisteminde iltica ve sığınmayı düzenleyen genel norm mahiyetindedir. YUKK’un 61 inci maddesine göre, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesini dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek

istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri neticesinde mültecilik statüsü verilir.

Mezkûr Kanununun 91 inci maddesinde Türkiye’nin kitlesel göç akınlarıyla karşı karşıya kalması nedeniyle özel bir statüye yer verilmiştir. Kitlesel göç hareketleri durumunda “geçici koruma” adı verilen özel bir statü uygulanmaktadır. Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılarla, yukarıda yer verilen durumlardan bir veya birkaçının vaki olması durumunda geçici koruma statüsü sağlanabilmektedir.

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Konvansiyonu; Türkiye Konvansiyonu 1961 yılında onaylamıştır. Türkiye Konvansiyonunun çekince konulmasına imkân veren hükmüne uygun olarak “coğrafi bir sınırlama” şeklinde çekinceye yer vermiştir. Buna göre Türkiye, sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci statüsü tanıyacağını ifade etmiştir.

2.3.2. Değerlendirme

Göç olgusu, günümüz dünyasının en temel konularından biridir. Ekonomik sorunlar, çatışma, savaş vb. nedenlerle insanların münferiden ya da kitlesel olarak bulunduğu yerden başka ülkelere gitmesi çok sık yaşanan bir olgudur. Göçün kitlesel ya da yasadışı olması durumunda çok vahim sonuçların ortaya çıktığına sıklıkla şahit olunmaktadır.

Göçe katılan kitlelerin büyüklüğü, meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlar bölgesel ya da evrensel düzeyde dünya barışını ve refahını etkileyecek noktaya ulaşmıştır. Özellikle Güneydoğu Asya, Afrika ve Ortadoğu merkezli göç hareketlerinin hem niteliksel hem de niceliksel etkileri ve sonuçları göç konusunu sınırları aşan uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Bu sorun hem transit ülkeler hem de hedef ülkeler açısından birçok sorun ve sorumluluğu beraberinde getirmektedir.

İç savaşın başladığı 2011 yılından itibaren, Türkiye Suriye’den gelen kitlesel göç dalgalarına maruz kalmıştır. Sayıları giderek artan ve milyonları bulan Suriyelilerden bir kısmı zaman içerisinde ülkesine dönmüşken büyük bir kısmı halen ülkemizde ikamet etmektedir.

²⁰ 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden alınan resmi verilere göre 31.12.2018 tarihi itibarı ile 3.623.199 Suriyeli halen ülkemizde mukim durumdadır. Bunlardan 143.452 kişi kamplarda barınmakta iken, geri kalanlar farklı coğrafi bölgelerde ikamet etmektedir.²¹ Ülkemizde uluslararası koruma başvurusu ile bulunan yabancıların sayısı ise 332.36'dır.²²

Geçici Barınma Merkezlerinin Kapasitesi Aşağıdaki tabloda yer almaktadır.²³

İL	BARINMA MERKEZİ	KAPASİTE
ŞANLIURFA (3)	Ceylanpınar	20.000
	Harran	10.000
	Suruç	35.000
ADANA (1)	Sarıçam	30.680
KİLİS (2)	Öncüpınar	18.534
	Elbeyli	24.406
K.MARAŞ (1)	Merkez	30.000
HATAY (3)	Altınözü	10.000
	Yayladağı	5.324
	Apaydın	5.902
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	20.112
MALATYA (1)	Beydağı	9.500
GAZİANTEP (1)	Nizip	4.500

Türkiye, Suriye İç Savaşından bu yana sınırlarına gelen bütün Suriyeli sığınmacılara sınırlarını tereddütsüz açmıştır. Her türlü siyasi saikten vareste, bu insani tutum, başlı başına insan haklarının korunması noktasında büyük bir adım mahiyetindedir. Göç hareketleri esnasında göçmenlerin ülkeye kabulünde diğer dünya ülkelerinin tereddütlü tavrı karşısında Türkiye, sayıları milyonları bulan Suriyelileri herhangi bir tereddüt göstermeden ülkeye kabul etmiştir.

Kaynak: www.yenikapıhaber.com

Hâlihazırda dünyanın 17 nci büyük ekonomisine sahip Türkiye, bütün ekonomik kısıtlılıklarına rağmen savaş ve iç çatışma mağduru Suriyeliler için kendisinden kat be kat daha zengin olan ülkelere göre çok daha büyük meblağları başta yaşam hakkı olmak üzere insan haklarının korunması amacıyla harcamaktan kaçınmamıştır. Son verilere göre Suriyeli sığınmacılar için yapılan harcama 32 milyar Amerikan Doları civarındadır.²⁴ Aynı konuya ilişkin uluslararası kuruluşlardan 600 milyon dolar yardım yapılmıştır. AB'den de şu ana kadar fiilen verilen tutar 1,7 milyar avro düzeyindedir.²⁵

Hem kamplarda hem de şehirlerde yaşayan Suriyelilerin temel insani ihtiyaçlarının karşılanması için sarf edilen yoğun çabalar mevcuttur. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi birçok alanda pozitif ayrımcılığa varan uygulamalar dünya devletlerine örnek olabilecek mahiyettedir. Bu durum Kurumumuz tarafından yapılan ziyaretlerde de görülüp teyit edilmiştir.

Suriyeli çocukların uzun vadede de Türkiye'de kalma ihtimaline karşılık, sosyal hayata entegrasyonu ve ekonomik hayata katılımı açısından eğitim kilit bir role sahiptir. Anayasamıza göre ilköğretim vatandaş olmayanlar açısından zorunlu ve devlet okullarında parasızdır. Anayasanın amir hükmü gereği, Suriyeli çocukların eğitime erişimi devlet tarafından sağlanmak durumundadır. Mevcut durumda yapılan çalışmalar neticesinde düzenli bir şekilde artan oranlarda Suriyeli çocukların eğitime katıldığı görülmektedir.

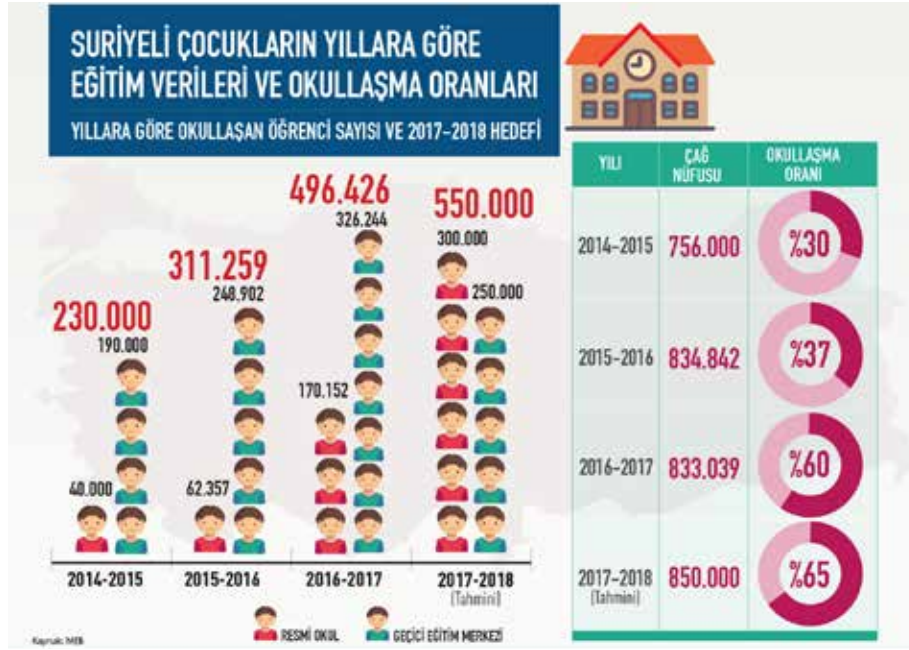
²¹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün (GİGM) 08.01.2019 tarih ve 0421574 sayılı cevabi yazısı

²² GİGM'nin 08.01.2019 tarih ve 0421574 sayılı cevabi yazısı

²³ GİGM'nin 08.01.2019 tarih ve 0421574 sayılı cevabi yazısı

²⁴ GİGM'nin 08.01.2018 tarih ve 0421574 sayılı cevabi yazısı.

²⁵ GİGM'nin 08.01.2018 tarih ve 0421574 sayılı cevabi yazısı.

Kaynak: www.setav.org ²⁶

Yıllar içerisindeki düzenli artışa rağmen mevcut durumda halen Suriyeli çocuklardan okula gidemeyen bir kitlenin bulunduğu görülmektedir. Bu kitlenin ilerleyen yıllarda sosyal ve ekonomik hayata katılımında karşılaşılabilecek sorunların minimize edilmesi, suça sürüklenmelerinin önlenmesi, madde bağımlılığı ve diğer kötü alışkanlıklardan uzak tutulması uzun vadede kamu yüksek yararı açısından elzemdir.

Türkiye'nin dünyaya örnek olacak tüm çabalarına rağmen bu hususta, toplumsal bazda aşılması gereken bazı sorunlar mevcuttur. Özellikle etnisite ya da herhangi bir ülke vatandaşlığı ile doğrudan illiyet bağı kurulamayacak adli olayların medyaya yansımaları durumunda şüphelinin/failin Suriyeli kimliğine sıklıkla vurgu yapıldığı görülmektedir. Kullanılan dil ve söylem, Suriyeli bireylerin potansiyel olarak bu suçu daha yoğun yaşamaya meyilli olduğu şeklinde bir kalıp yargıya dönüşebilmektedir. Oysa adli nitelikteki bir vakanın işlenmesi her türlü aidiyetten müstesnadır.

'Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar' adlı raporda²⁷ bu durumun nedeni olan iki hususa dikkat çekilmiştir. Buna göre Suriyelilere yönelik devlet yardımı konusunda yayılan iddiaların ayrımcı bir dil kullanılarak yapılması ve Suriyelilerin daha çok suç işlediğine yönelik iddiaların yayıldığı yanlış haberler bu yargıları pekiştirmektedir.²⁸ Bu mahiyetteki eylem ve söylemlerin önlenmesi noktasında kamusal makamların ivedi olarak adım atması gerekmektedir. Özellikle medya çalışanlarının ayrımcılık ve insan hakları noktasında gerekli nosyona sahip olması için gerekli çalışmaların yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

2.4. Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, farklı mahiyetleri olsa da birbiri ile yakın ve tamamlayıcı ilişkileri nedeniyle ulusal ve uluslararası normlarda genel olarak birlikte düzenlenmiş durumdadır. Toplanma, "kişilerin, ortak ya da kamusal çıkara ilişkin konuları tartışmak amacıyla ya da bir gösteri düzenlemek üzere bir araya gelmesidir." Örgütlenme özgürlüğü ise "bireylerin belli bir amaca yönelik taleplerini kitle olmanın verdiği güçten yararlanarak, kolektif bir şekilde hareket etmek

²⁶ <https://www.setav.org/suriyeli-cocuklarin-yillara-gore-egitim-verileri-ve-okullasma-oranlari/> (E.T: 27.09.2018)

²⁷ Mülteciler Derneği, www.multeciler.org

²⁸ <https://multeciler.org.tr/suriyeli-multecilerle-iligili-dogru-bilinen-yanlislar/> (E.T: 27.09.2018)

üzere herhangi bir resmi ya da gayri resmi gruba katılma hakkını” ifade eden kavramdır.

2.4.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 34- “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir..”

AİHS; Madde 11- “Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir..”

MSHS; Madde 21&22- “Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlâkı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz.

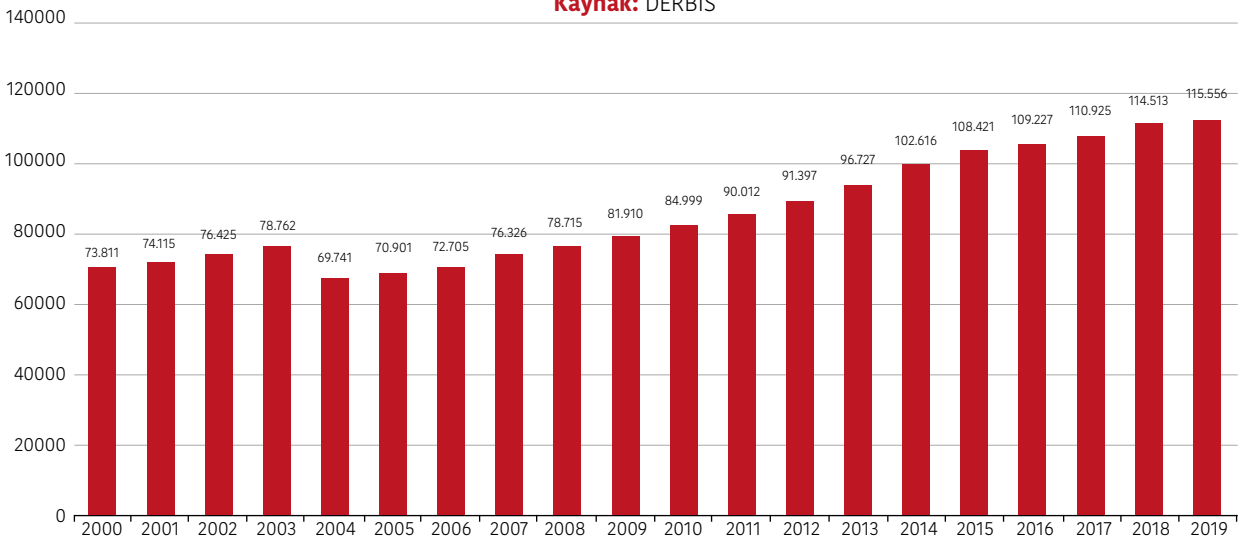
Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, kendi menfaatlerini korumak için sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını da içerir.”

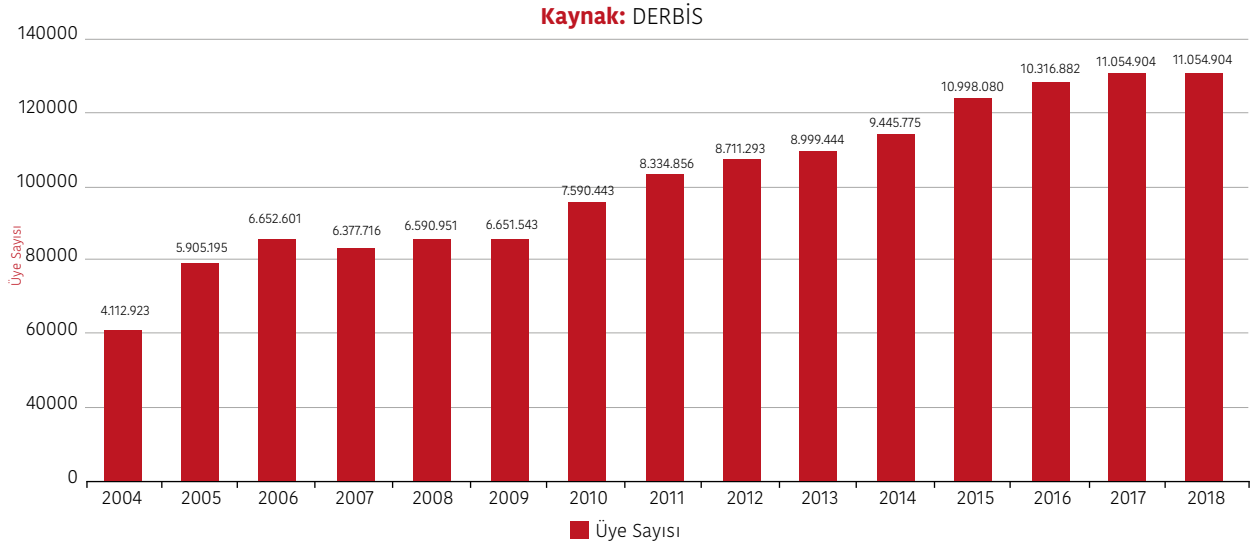
2.4.2. Değerlendirme

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, demokratik bir siyasal yaşam açısından vazgeçilmez nitelikteki bir olgudur. Bu hakkın belirlenen hukuki sınırlar dâhilinde etkin şekilde kullanılmasına imkân verilmesi demokrasi için olmazsa olmazdır. Demokrasi elbette basit bir çoğunluk rejimi değildir. Demokrasi çoğunluk kadar azınlığın da taleplerini kitlesel olarak dile getirmesine imkân veren bir rejimdir. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü bu açıdan ifade hürriyeti ile ortak bir paydaya sahiptir.

Örgütlenme özgürlüğü açısından değinilmesi gereken ilk husus ise dernek sayısı ve derneklere üye olanların sayısındaki düzenli artıştır. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından derlenen aşağıdaki veriler, örgütlenme özgürlüğünün fiilen kullanılmasında müspet yönde bir değişim olduğunu ortaya koymaktadır. Tablolarda yer alan veriler incelendiğinde hem dernek sayısında hem de derneğe üye olanların sayısındaki ivmenin genellikle artış yönünde olduğu görülmektedir.(1.çizelge dernek sayısı, 2. çizelge üye sayısı)

Kaynak: DERBİS

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü

Hukuk sistemlerinde işkence ve kötü muamele dışında bütün hak ve özgürlükler açısından belirlenmiş yasal sınırlar ve istisnalar bulunmaktadır. Bu açıdan toplanma ve örgütlenme özgürlüğü de meşru vasıta ve yollar aracılığıyla sınırlandırılabilen hak kategorisine dâhildir.

15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ'nün başarısız darbe girişimi akabinde ilan edilen OHAL kapsamında hem toplanma hem de örgütlenme özgürlüğü açısından bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Bu bağlamda terör örgütleriyle irtibatı veya iltisakı bulunan ve milli menfaatlerin tersine işlem ve eylemlerde bulunan 1419 sivil toplum kuruluşunun faaliyetine son verilmiştir.²⁹

Aynı dönemde, ilan edilen OHAL kapsamında birçok ilde Valilikler tarafından alınan kararlarla belirli sürelerle (genellikle bir aylık) toplantı ve gösteri yürüyüşü yasağı getirilmiştir.³⁰ Ülkenin içinden geçtiği dönemin hassasiyeti ve bu hassasiyetin kötüye kullanılmasının önlenmesi adına alınan tedbirlerin olağan olduğu kabul edilmelidir. Ulusal ve tarafı olduğumuz uluslararası normlar, öngörülen durumların varlığı halinde bu

hakkın kullanımına ilişkin kısıtlamalara gidilmesini makul kabul etmektedir. Başarısız bir darbe girişiminin akabinde bu tarz kısıtlayıcı tedbirlerin alınmasının kendi bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne OHAL nedeniyle yapılan müdahaleler makul ve meşrudur. Ancak bu hakkın kullanımı konusunda halen bir sorunun varlığına işaret eden tespitler de mevcuttur. Özellikle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde insan hakları denetimi yapan adli mekanizmalardan Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda aşılması gereken sorunların varlığına işaret etmektedir.

AYM'den alınan resmi verilere göre 2018 yılında "toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı" ve "örgütlenme hakkı" bağlamında toplamda 13 ihlal kararı verilmiştir (sırasıyla 11, 2). 2017 yılı ile karşılaştırıldığında ihlal sayılarında bir artış söz konusudur. Aynı hak kategorilerine ilişkin olarak 2017 yılında ihlal sayısı 4 olarak gerçekleşmiştir.³¹

²⁹ www.icisleri.gov.tr

³⁰ www.hurriyet.com.tr , Ankara Valiliği'nden eylem yasağı

³¹ http://www.hurriyet.com.tr/ankara-valiliginden-eylem-yasagi-40718560 (E.T: 04.02.2018)

³¹ AYM'nin 29.01.2019 tarih ve 2019/181 sayılı cevabi yazısı.

2018 yılında AIHM tarafından AIHS'in 11 inci maddesinde güvence altına alınan "Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü" kapsamında toplamda 31 ihlal kararı verilmiştir. Bu ihlal kararlarının 11 i Türkiye aleyhine verilmiştir.³² Başka bir deyişle toplam ihlal kararlarının üçte birinden fazlası Türkiye aleyhine verilmiştir. Mahkemenin çalışma hızı ve karar alma süreçlerinin uzunluğu göz önünde tutulduğu takdirde davaya konu olayların bazılarının 2018 yılı öncesinde vuku bulan olaylar olduğu ifade edilebilir. Ancak her hal ve şartta ortaya çıkan tablo, halen ülkemizde çözümlenmeyi bekleyen bir sorunun varlığına işaret etmektedir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, yukarıda yer verilen istatistiklerle de ortaya konulduğu üzere, halen kısmen sorunların devam ettiği bir alandır. Özellikle toplumsal olaylara müdahalenin nedeni ve müdahalenin şekli nedeniyle ulusal ve uluslararası yargı organlarında Türkiye aleyhine kararlar verilebilmektedir. AIHM, toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında güç kullanımının sınırları ve bunun etkili soruşturulması konusunda geniş ve taviz vermez bir içtihadı sahiptir. Bu açıdan önleyici bir sistemin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi önemlidir.

2.5. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü bir düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duygunun barışçı yoldan açığa vurulmasının veya dış dünyada ifade edilmesinin serbest olması demektir. Bundan da anlaşılabilir gibi, birer özgürlük kullanma biçimi olarak korunması gereken pek çok ifade ve izhar biçimi vardır. Bu geniş anlamında ifade özgürlüğü sözlü ve yazılı anlatım, sanatsal gösterim, kişisel görünüm ve görüntü tercihi, gösteri, yürüyüş, toplantı yapma ve örgütlenme gibi özgürlüklerin hepsini içine alır.

2.5.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 26- "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir."

İHEB; Madde 18- "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir."

AIHS; Madde 10- "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

MSHS; Madde 19- "Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceleri arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukukun öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir: a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı; b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık ve ahlakı koruma"

³² www.echr.coe.int https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf (E.T:04.02.2018)

2.5.2. Değerlendirme

İfade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her bireyin gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birisini oluşturur. Bu özgürlük, öngörülen sınırlar haricinde sadece lehe olan veya zararsız yahut ilgilenmeye değmez görülen haber ve düşünceler için değil, ayrıca devletin veya toplumun bir bölümünün aleyhinde olan onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir. Bunlar olmadan demokratik bir toplumun inşasından söz edilemez.³³

İfade özgürlüğü, demokratik bir toplumun inşası için olmazsa olmaz bir koşuldur. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan açık hüküm gereği demokratik bir devlettir. Demokratik olma, Türkiye Cumhuriyetinin dört temel niteliğinden biri olarak sayılmıştır. Bu nedenle ifade özgürlüğü, Türkiye açısından da mutlak surette korunması gereken bir olgudur.

İfade özgürlüğü çok çeşitli vasıtalarla kullanılabilir, zuhur edebilmektedir. Farklı siyasi oluşumların varlığının güvence altına alınması, medya organlarında her fikrin savunulması imkânının varlığı, sanatsal olanlar dâhil olmak yazılı, görsel veya işitsel vasıtalarla her türlü fikrin savunulması veya eleştirilebilmesi ifade özgürlüğünün çeşitli tezahürleridir. Bu minvalde eylem veya eylemsizliğe dayalı bütün ifade tezahürleri bu özgürlüğün güvencesi altındadır.

Türkiye, mevcut siyasal yapısı sayesinde siyasal partiler aracılığıyla ifade özgürlüğünün kullanılması konusunda engellerin bertaraf edildiği bir devlettir. Görüşleri ve kabulleri taban tabana zıt olan siyasi partiler Türk siyasal yaşamında yerini almıştır. Bazı partiler “*devletin veya toplumun bir bölümünün aleyhinde olan onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden*” düşüncelere sahip olmasına rağmen mevcut durumda siyasal faaliyetlerini sürdürmektedir. Şüphesiz daha önce de ifade edildiği gibi demokrasi basit bir çoğunluk rejimi değildir. Türkiye’de 2009 yılından bu yana herhangi bir siyasal parti kapatılmamıştır.

Siyasal hayattaki çeşitlilik meslek örgütlerinde, dernek ve vakıflarda, sendikalarda da mevcuttur. Çok farklı siyasal ve sosyal tahayyüllere sahip sendikalar, meslek örgütleri, dernekler ve vakıflar bulunmaktadır. Bu yapılar başta devlet işlem ve eylemleri olmak üzere hemen hemen her konuda özgürce görüşlerini ifade edebilmektedir.³⁴

Türkiye’de, televizyon ve radyo yayınları aracılığıyla da ifade özgürlüğünün korunması noktasında demokratik bir rejimin gereklerine uyulmaktadır. Diğer yapılarda olduğu gibi, çok farklı siyasal ve sosyal tahayyüllere sahip televizyon ve radyo kanalları, meri mevzuatla sınırları çizilmiş alanda her konuda müspet ya da menfi yöndeki eleştirilerini ifade etme imkânına sahiptir.

Hukuki normlarda da ifade edildiği üzere ifade özgürlüğü kullanımı sınırsız bir özgürlük değildir. Bu hakkın hem ulusal hem de uluslararası normlarla düzenlenmiş sınırları bulunmaktadır. Özellikle televizyon ve radyo yayıncılığı konusunda bütün devletlerin belli limitler dâhilinde başkalarının hak ve özgürlüklerini korunması amacıyla sınırlamalara gidebildiği görülmektedir. Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması devlet açısından bir yükümlülüktür. Türkiye’de televizyon ve radyo yayıncılığının düzenlenmesinden Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) sorumludur. RTÜK, yayın içeriklerini ifade özgürlüğü sınırlarını aşmaması konusunda gerekli önleyici ve bastırıcı mahiyette tedbirleri almakla yükümlüdür.³⁵

RTÜK tarafından 2018 yılı içerisinde televizyon ve radyo yayınları ile ilgili vatandaşlardan toplamda 124.234 adet bildirim alınmıştır. Bu bildirimlerle ilgili daha önce belirlenen kriterler bağlamında 203.978 adet inceleme gerçekleştirilmiştir. RTÜK tarafından yapılan bu değerlendirmeler neticesinde 22859 adet “kuruluş/kişileri eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeren, insan onuru ve özel hayatın gizliliğinin aykırı”, 27925 adet “genel ahlaka manevi değerler ve ailenin korunması ilkesine aykırı” ve 27925 adet “çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlaki gelişimine zarar verici” yayın içeriği tespit

³³ AİHM, Handyside v. Birleşik Krallık, 07.12.1976, 5493/72

³⁴ www.hurriyet.com.tr , Baro’dan KHK eleştirisi

³⁵ http://www.hurriyet.com.tr/baro-dan-khk-elistirisi-19228620(E.T: 06.02.2016)

³⁵ Detaylı bilgi için bkz. 6112 sayılı Kanun

edilmiştir.³⁶ RTÜK tarafından yürütülen bu çalışmalar ifade hürriyetinin yasal sınırları içerisinde kullanılması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin koruma altına alınması için önem arz etmektedir.

Şikâyet ve inceleme verilerine bakıldığında televizyon ve radyo yayınlarının içeriği konusunda halen bir sorun olduğu görülmektedir. İnsan haklarına, özellikle çocuk haklarına, genel ahlak ve manevi değerlere ve ailenin korunması ilkesine aykırı yayın içerikleri için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

İfade özgürlüğü konusunda yapılan yargı denetiminde ortaya çıkan tabloya bakıldığında, AYM ve AİHM tarafından yapılan insan hakları denetiminde Türkiye'nin 2017 yılı ile karşılaştırıldığında ifade hürriyetinin ihlali sayılarında bir yükseliş görülmektedir. AİHM tarafından verilen ihlal sayıları 2017 için 16, 2018 için ise 40; AYM tarafından verilen ihlal kararı sayısı ise 2017 için 19; 2018 için ise 55 olarak gerçekleşmiştir.³⁷ AİHM tarafından 2018 yılı içerisinde "ifade özgürlüğü" ihlali bağlamında toplamda 77 karar verilmiştir. Bu kararlardan 40'ı Türkiye aleyhine verilmiştir. Başka bir deyişle ifade hürriyeti ihlaline hükmedilen kararlardan yarısından fazlasının muhatabı ülkemiz olmuştur.³⁸ Mahkemelerde yargılama süreçlerin uzunluğu dikkate alındığında ihlale sebebiyet veren olayların bir kısmının 2018 yılı öncesinde vuku bulmuş olsa da ihlal sayılarındaki sayısal ve oransal artış geliştirilmesi gereken bir alanın varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle ihlal sayılarının artışına neden olan genel ve özel nitelikteki uygulama ve normların yeniden düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2.6. Seçme ve Seçilme Hakkı

Seçme ve seçilme hakkı, vatandaşların yerel ya da ulusal düzeydeki karar ve yönetim organlarının seçilmesinde tercihte bulunmasına ya da bu makam ve organlara seçilebilmesine imkân veren siyasal nitelikteki bir haktır. Seçme ve seçilme hakkı, mahiyetinde kısmi farklılıklar bulunmakla birlikte ulusal, bölgesel ya da evrensel düzeydeki birçok norm tarafından güvence altına alınmıştır.

2.6.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 67- "Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir.."

AİHS; Ek 1 Nolu Protokol Madde 3- "Yüksek Sözleşme-ci Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler."

MSHS; Madde 25- "Her vatandaş, bu Sözleşmenin ikinci maddesindeki ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkânlara sahiptir: ...b) Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmeleri güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme"

2.6.2. Değerlendirme

2.6.2.1. 24 Haziran Seçimleri

Anayasaya ve ilgili yasal düzenlemelere göre cumhurbaşkanlığı ve milletvekiliği genel seçimleri beş yılda bir olmak üzere birlikte yapılır. Olağan olarak 3 Kasım 2019 yapılması öngörülen seçimler 20 Nisan 2018'de erken seçim önerisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilmesi ve anılan kararın 20 Nisan 2018 Tarihli ve 30397 Sayılı Resmî Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile beraber 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.³⁹

Modern demokratik rejimler açısından en temel unsurlardan birisi, halkın iradesinin olabildiğince yüksek oranlarda tecelli etmesidir. Bu durum, mevcut sistemlerin meşruluğunu perçinleyen bir unsurdur. Yüksek Seçim Kurulu'ndan (YSK) alınan resmi verilere göre, 24 Haziranda yapılan seçimlerde cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri için katılım oranları sırasıyla %86.24 ve %86.22 olarak gerçekleşmiştir.

³⁶ RTÜK'ün 07.01.2019 tarih ve 622.03.E.235 sayılı cevabi yazısı.

³⁷ AYM'nin 29.01.2019 tarih ve 2019/181 sayılı cevabi yazısı.

³⁸ www.echr.coe.int https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf (E.T:04.02.2018)

³⁹ www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#

Aşağıda yer alan ülkeler ve bu ülkelerdeki seçime katılım oranları ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki seçmenlerin seçime katılım oranları yüksektir.⁴⁰

Ülke	Seçime Katılım Oranı	Seçim Yılı
Bekçika	89,37	2014
Danimarka	85,89	2015
İsveç	85,81	2014
İtalya	75,19	2013
Avusturya	74,91	2013
Hollanda	74,56	2012
Almanya	71,53	2013
İspanya	68,94	2011
Finlandiya	66,85	2015
Birleşik Krallık	66,12	2015
Yunanistan	63,60	2015
Macaristan	61,84	2014
Rusya	60,10	2011
Portekiz	56,93	2015
Fransa	55,40	2012
Sırbistan	53,09	2014
Ukrayna	52,42	2014
Polonya	50,92	2015
İsviçre	48,40	2015

2.6.2.1.1. Seçilme Yaşının Düşürülmesi ve 24 Haziran Seçimlerinde Seçilmeye Etkisi

Seçilme yaşının belirlenmesi devletlerin geniş bir takdir marjına sahip olduğu bir alandır. Devletler, kendi şartlarına ve siyasi geleneklerine uygun bir seçilme yaşı belirleyebilmektedir. Ancak genel olarak 18, 21, 25 gibi yaş eşiklerinin belirlendiği görülmektedir.

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile beraber seçilme yaşının 18'e indirilmesi, ilk seçimde etkisini

göstermiş ve 24 Haziran seçimlerinde milletvekili yaş piramidini değiştirmiştir. Seçim sonuçlarına göre; 1996 doğumlu olan iki milletvekili adayı seçilerek parlamentoya girmeyi başarmıştır. Rümeyza KADAK İstanbul'dan, Dersim DAĞ ise Diyarbakır'dan milletvekili seçilmiştir.

Seçilme yaşının 18'e düşürülmesi konusunda aksine görüşler olmakla birlikte⁴¹ gençliğin sorunlarının ve taleplerinin doğrudan muhataplar tarafından mecliste temsil edilmesinin olumlu sonuçlar doğurması kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanında, siyaset sahnesinde deneyimin erken yaşlardan başlayarak edinilmesi, kamu yüksek yararı açısından ülke yönetimindeki başarının en yüksek seviyeye çıkarılması açısından önemli bir gelişmedir. Nihai olarak, yaşın deneyim edinme konusunda önemli bir kıstas olduğu doğru ise de, deneyim sahibi olmayı belli bir yaşın üstünde olmaya tekel gören önyargılar ve bu önyargılara dayalı ayrımcılıkla mücadele edilmesi açısından anılan düzenlemenin uzun ve orta vadede kamusal yararları olacağı değerlendirilmektedir.

2.6.2.1.2. Seçim Güvenliği

Türkiye'de seçim güvenliğinin sağlanması noktasında muhtelif önlemler bulunmaktadır. Bu önlemler hem hukuki metinlerde düzenlenmiş hem de yargı organları tarafından ya da yargı organlarının denetim ve gözetiminde kolluk kuvvetleri tarafından hayata geçirilmiş bulunmaktadır.

Seçimlerde usulsüzlüklerin önlenmesi ve bu konuda izleme yapmak amacıyla kamu görevlileri, siyasi partilerin sandık kurulu temsilcileri, siyasi partilerin ve bağımsız adayların müşahitleri seçimleri izleyebilmekte ve usulsüzlükleri tespit edebilmektedir. Oy verme sırasında gizliliğin tesisi ve sayım ve döküm esnasında yargısal denetim ve kamuoyu denetiminin sağlanması amacıyla gerekli hukuki düzenlemeler yapılmış durumdadır.

Seçim güvenliğinin sağlanması, tartışmaların en aza indirgenmesi amacıyla siyasi partilerin süreci izlemesine imkân veren teknolojik sistemler kurulmuştur. Seçim akşamı sonuçlar tarayıcılar aracılığıyla elektronik

⁴⁰ www.dogrulukpayi.com http://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/mahir-unal/kemal-kilicdaroglu-yine-turkiye-de-demokrasi-yok-demeyi-tercih-etti (E.T: 05.09.2018)

⁴¹ İsmail Özcan, Milliyet, http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/secilme-yasinin-18-olmasi-turkiye-ye-ne-kazandiracak-2370159/ (E.T: 05.09.2018)

ortama aktarılmakta, Seçim Bilişim Sistemi (SEÇBİS) aracılığı ile seçime katılan ve talepte bulunan siyasi partilerle eş zamanlı olarak paylaşılmaktadır. Bu hizmet seçim sonuçlarının kesinleşmesine kadar partilerin erişimine açık tutulmaktadır.⁴²

Sandık kurulu tarafından tutanaklardan imzalı suretler, partilerin sandık kurulu üyeleri ile müşahitlere verilmektedir. Böylece partilere tutanaklarda yer alan sonuçlar ile SEÇBİS'e girilen sonuçların mukayese edilmesine imkân verilmektedir.

Bunun yanında, seçim süreci ile ilgili itirazlar ve bunlara ilişkin sonuçlar da aynı sistemden yararlanmak suretiyle anında partiler ile paylaşılmaktadır. Bunun yanında seçim sonuçlarının kesinleşmesine müteakip, sonuçlar ve tüm imzalı tutanaklar YSK tarafından internet sayfasından ilan edilerek kamuoyuna sunulmaktadır.

Seçimlerin güven ve huzur içerisinde yapılması, görevli kurumlar arasında gerekli koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması, ülke çapında seçimle ilgili her türlü tedbirin gözden geçirilmesi ve takibi, seçim ile ilgili olayların anlık paylaşımı, seçim takvimi süresinde istihbar edilen olaylara ilişkin önleyici tedbirler geliştirilmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında Bakanlık merkezinde Seçim Koordinasyon Komisyonu oluşturulmuştur.

28.04.2018 tarihli Seçim Tedbirleri Genelgesi ile seçimlerin ülke sathında huzur ve güven içerisinde yapılması için seçim öncesi, seçim sırasında ve seçim sonrasında alınması gereken tüm tedbirler belirlenmiş ve görevli mercilere iletilmiştir. Ayrıca, İçişleri Bakanının başkanlığında yedi ilde seçim güvenliği toplantıları icra edilmiştir.

Alınan tüm tedbirlere rağmen seçim günü, özellikle sosyal medya hesaplarından oy kullanımını gösteren resim ve videolar paylaşıldığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak jandarmanın görevli olduğu kırsal coğrafyada yaşanan ve görüntüleri özellikle sosyal medya aracılığı ile paylaşılan ve oy ifşası ya da açık oy verme işlemlerine ilişkin resim ve videolarla ilgili gerekli tahkikatın

yapılması ve müteakip seçimler için gerekli tedbirlerin alınması elzemdir.

2.6.2.1.3. Seçimlerin İzlenmesi

Seçimler partiler ve kamuoyu yanında, sivil ya da kamusal birçok ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş, platform, topluluk veya kişi tarafından denetlenmektedir. Türkiye seçimlerin yapılmasından önce Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile üyesi olduğu Avrupa Konseyi'ni seçim izlemesi için Türkiye'ye davet etmiştir.

Uluslararası gözlem heyetlerinin yanında TBB, Oy ve Ötesi gibi sivil toplum kuruluşları da seçimlerin adil ve tarafsız bir şekilde yürütülüp yürütülmediği noktasında izleme, rehberlik gibi çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir.

Seçimlerin izlenmesi noktasında mevcut çoğulcu yaklaşım, seçimlerde şeffaflığın temini ve soru işaretlerinin bertaraf edilmesi açısından önem arz etmektedir.

2.6.2.1.4. Engellilerin Seçme Hakkı İçin Makul Düzenleme Çalışmaları

6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununa göre engelli “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyasal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit şartlarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen birey” ifade etmektedir. Engelli bireylerin hak ve özgürlüklerini tam olarak ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını sağlamak üzere belirli duruda mali imkânlar ölçüsünde gerekli ve uygun değişiklikleri yapmamak mezkûr kanuna göre ayrımcılık türlerinden birini teşkil etmektedir. AİHM de bu durumu teyit ederek durumu farklı olanlara aynı muamelenin yapılmasını da ayrımcılık olarak tanımlamıştır.⁴³

⁴² YSK'nın 31.07.2018 tarih ve 275873 sayılı cevabi yazısı.

⁴³ AİHM, Thlimmenos v. Yunanistan, 34369/97, 06.04.2000

Kaynak: AA

Hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan seçmenlerin (muhtarlık seçimleri hariç) oy kullanmalarının sağlamak için ilk defa 24 Haziran seçimlerinde 739 ilçede hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan 17.359 seçmenin oy kullanması için 1.307 seyyar sandık oluşturulmuştur.⁴⁴ Böylece engelli bireylerin buldukları yerlere sandıklar götürülerek seçme hakkını kullanma imkanı sağlanmıştır.

2.7. Eğitim Hakkı

Eğitim, kişinin yaşama etkin bir biçimde uyum sağlayabilmesi için gerekli genel bilgileri edinmesine ve mantık yürütme-hüküm verme yeteneklerini kazanmasına ilişkin yetilerini ihtiva etmektedir. Bu yetilerin edinilmesine ilişkin hak ve sorumluluklara işaret eden eğitim hakkı, hakların mahiyetine göre tasnifinde sosyal haklar kümesine dâhil edilmektedir. Eğitim hakkı bu açıdan devletler için mutlak nitelikte yükümlülükler ve sorumluluklar ihtiva etmemektedir. Devletler bu hakka ilişkin görev ve sorumluluklarını genellikle mali imkânların elverişliliği ölçüsünde yerine getirmekle yükümlü tutulmaktadır. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki, eğitimsizliğin ortaya çıkardığı maliyet, eğitim mali-

yetinden kat be kat fazladır. Eğitim hakkı, bugün için birçok ulusal ve uluslararası normda güvence altına alınmıştır.

2.7.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 42- “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılabacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim,

⁴⁴ YSK'nın 31.07.2018 tarih ve 275873 sayılı cevabi yazısı.

araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.”

Madde 24- “...Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”

İHEB; Madde 26- “Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek anne ve babanın hakkıdır.”

AİHS; Ek 1 Nolu Protokol Madde 2- “Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHS); Madde 13- “Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeciler Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve

dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşılırlar.”

2.7.2. Değerlendirme

Ülkemizde son yıllarda eğitim hakkına erişim ya da bu haktan etkin yararlanma adına; çok çeşitli faaliyetler yürütülmüş, birçok proje hayata geçirilmiştir. Bu faaliyet ve projelerden elde edilen çıktılar, hem nitel hem de nicel anlamda eğitim hakkına erişim ve bu haktan etkin yararlanmayı mevcut durumdan daha ileriye, daha iyi bir noktaya taşımıştır. Bu olumlu gelişmelerin tek tek sayılması raporun hacmini ve amacını aşacağından bu noktada sadece örnek mahiyetinde saymakla yetinilecektir.

Yükseköğretim burs ve kredilerinde hem miktar hem de yararlanıcı açısından yıllar içinde yaşanan düzenli artış, öğrenci yurtlarının kapasitesinde yaşanan düzenli artış, derslik sayısında yaşanan artış, kitlesele öğretmen atamaları, ikili eğitim verilen okulların sayısındaki düzenli düşüş, okuma yazma seferberliği, meslek edindirmeye yönelik çalışmalar, ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve hükümlülere ya da koruma altına alınan diğer bireylere yönelik çalışmalar eğitim hakkına erişim ve bu haktan etkin yararlanma adına atılan müspet adımlar olarak değerlendirilebilir.⁴⁵

2018 yılı itibarıyla 44.587 okul öncesi, 252.273 ilkokul, 185.672 ortaokul, 204.268 ortaöğretim olmak üzere 686.800 derslik bulunmaktadır. Toplam öğretmen sayısı ise 1.030.130 dur.⁴⁶ Mevcut durumda üniversite bulunmayan il bulunmamaktadır. 129 u devlet, 72 si vakıf ve 6 sı vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplamda 206 üniversite faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴⁷ Bu veriler ışığında, hem fiziksel kapasite hem de personel kaynağı açısından eğitimde olumlu bir ivme yakalandığı ifade edilebilir.

Bu noktada özellikle yeni öğretmen atama sistemi ile getirilen ve atandığı yerde dört yıllık çalışma zorunluluğu öngören sistemin okullarda ve öğrenci başarısında istikrarın sağlanması adına olumlu bir gelişme

⁴⁵ Detaylı bilgi için Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumunun resmi web adreslerine bkz.

⁴⁶ www.meb.gov.tr

⁴⁷ https://istatistik.yok.gov.tr/

olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü öğretmenlerin tecrübe açısından bölgelere ve illere göre dengesiz dağılımı, eğitimde fırsat eşitliği bağlamında endişe verici boyuttadır. Doğu bölgelerindeki (Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu) öğretmen hizmet yılı ortalamaları diğer bölgelerin öğretmen hizmet yılı ortalamalarının % 40 ila % 50 arasında değişen oranlarda daha altındadır. Türkiye genelinde kamu çalışanı öğretmenlerin hizmet süresi ortalaması 11,7 yıl iken Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sırasıyla 6,0; 6,7 ve 7,2'dir.⁴⁸

2018 yılı bütçesinde en yüksek pay %18 ile eğitime ayrılmıştır. (Yaklaşık 134 milyar TL) Eğitime bütçeden ayrılan pay, eğitim hakkının etkin kullanımının optimize edilmesi açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında hükümet programı, kalkınma planı gibi politika belgelerinde eğitime ilişkin ortaya konan misyon ve hedefler eğitim hakkına erişim ile ilgili kaydedilen olumlu gelişmelerdir.

Eğitim, ülkemizde sadece eğitim kurumları ile sınırlı bir alanda sunulan bir hizmet olmaktan çıkmıştır. Cezaevleri, geri gönderme merkezleri gibi kişilerin özgürlüğünden alıkonulduğu merkezlerde dahi eğitim hakkının kullanımına yönelik çabalar önemlidir. Bu merkezlerde alıkonulan birçok birey, sağlanan imkânlar neticesinde eğitimin farklı kademelerine erişim imkânına sahip olabilmektedir.

Kaynak: www.adalet.gen.tr (Ceza infaz kurumlarında verilen eğitimden bir kare)

⁴⁸ Eğitim Bir-Sen, Eğitime Bakış 2016 İzleme ve Değerlendirme Raporu

⁴⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/liselere-yerlestirmede-ilk-gun-sikayet-yagdi-40913225> (E.T: 10.09.2018)

⁵⁰ www.meb.gov.tr http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_organ_egitim_2017_2018.pdf (E.T: 01.09.2018)

Yukarıda yer verilen ve müspet sayılan hususların yanında eğitim hakkının kullanımı ve bu hakkın etkin olarak kullanılması amacıyla iyileştirilmesi gereken konular ve alanlar bulunmaktadır. Öncelikle ilköğretimden ortaöğretime geçişte uygulanan sınav sisteminde yaşanan sistem tartışmaları devam etmektedir. Sürekli olarak değişen ve geliştirilmeye çalışılan sistem, halen kalıcı bir çözüme kavuşmayı beklemektedir. Sınav sistemini kaldırarak adrese dayalı sisteme geçmeyi öngören yeni düzenleme, çocukları küçük yaşlardan itibaren sınav stresinden ve korkusundan kurtarmakla birlikte uygulanmaya başladığı andan itibaren muhtelif sorunlara ve tartışmalara sebebiyet vermiştir. Okulların niteliğindeki makas aralığının geniş olması, aileleri çocuklarını ikamet adreslerine en yakın okula göndermekten alıkoymaktadır. Bunun yanında, adres değişiklikleri ile daha nitelikli görülen okullara kayıt yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Adrese dayalı yapılan yerleştirmelerde de birçok sorun yaşanmaktadır. Herhangi bir okula yerleştirememeye ya da evinden çok uzak bir okula yerleştirmeye ilişkin sistematik şikâyetler dile getirilmektedir.⁴⁹

Eğitim hakkı bağlamında değinilmesi gereken bir diğer husus, ücretli öğretmenlik uygulamasıdır. Bu uygulama, eğitim sisteminde birçok soruna sebebiyet verilmektedir. Öncelikle ücretli öğretmenlik uygulamasında bazı durumlarda öğretmenlerin kendi branşları dışında; başka bir deyişle uzmanı olmadığı alanlarda eğitim verdiği görülmektedir. Bu durum, eğitimin niteliği açısından soru işaretlerine neden olmaktadır. Ücretli öğretmen uygulaması nedeniyle yaşanan sirkülasyon eğitimde istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Sene içinde aynı dersin farklı öğretmenler tarafından işlenmesi öğrenciler açısından menfi bir durum yaratabilmektedir.

Ülkemizde eğitime erişim konusunda cinsiyete dayalı tam bir eşitliğin henüz hayata geçirilemediği görülmektedir. Bu durum özellikle zorunlu eğitimin ortadan kalktığı ileri eğitim evrelerinde net bir şekilde görülmektedir. Aşağıda yer alan istatistikler bu konudaki tezimizi destekler niteliktedir.⁵⁰ Bu istatistiki veriye göre cinsiyet oranı, belirli bir öğretim yılında ilgili öğ-

retim türünün kız çocuk brüt okullaşma oranının, aynı öğretim yılında ilgili öğretim türünün erkek çocuk brüt okullaşma oranına olan göreceli büyüklüğünü göstermektedir. İki farklı göstergenin (brüt okullaşma oranla-

rının) birbirine oranlanmasıyla yapılan hesaplamaların 100 ile çarpılmasıdır. Başka bir deyişle yüz erkek öğrenciye karşılık gelen kız öğrenci sayısını ifade etmektedir.

Cinsiyet Oranı Sex Ratio

Öğretim yılı Educational year	İlkokul Primary School	Ortaokul Lower Secondary School	Ortaöğretim Upper Secondary Education	Yükseköğretim Higher Education
2012/13	100,59	102,94	94,15	88,05
2013/14	100,82	103,69	94,59	89,24
2014/15	100,57	101,10	95,40	90,15
2015/16	100,57	103,20	95,56	90,54
2016/17	100,09	101,58	94,30	96,38
2017/18	99,84	101,76	93,25	93,28

Eğitimin kademesi artınca cinsiyet oranında belirgin bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak ülkemizde cinsiyetler arası eğitime erişimde eşitliğin sağlanması konusunda kat edilmesi gereken mesafenin olduğu aşikârdır.

Yükseköğrenim adına yapılan bütün çalışmalara rağmen yükseköğrenim kurumlarının dünya ölçeğinde bir başarı yakaladığı söylenememektedir. Dünya genelinde yapılan başarı sıralamalarında Türkiye’den ya belli başlı üniversiteler listelere geri sıralardan girebilmek ya da bu listelere hiç girememektedir.⁵¹

Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu tarafından müfredatta yer verilen toplumsal cinsiyet eşitliği konusu toplumda tepkilere neden olmuştur. Özellikle bu mahiyetteki müfredatın ebeveynlerin dini inanç ve kanaatlerine aykırı olduğuna dair eleştiriler yapılmıştır.

Örgün eğitime alternatif eğitim modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle açık öğretim lisesi, açık öğretim üniversitesi ve home-school eğitim modellerinin hayat geçirilmesi ve var olanlarının geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2.8. Sağlık Hakkı

Mümkün olan en yüksek bedensel ve ruhsal sağlık standardına sahip olma hakkı, kısaca “sağlık hakkı,

uluslararası hukukla korunan temel bir insan hakkıdır. “Sağlık hakkı”, sağlıklı bireyler ve toplum hedefine ulaşabilmek için gerekli tesislere ve şartlara ulaşma, bunları kullanma hakkıdır. Sağlık hakkı sosyal nitelikte bir haktır. Sosyal bir hak olması nedeniyle devletlerin bu konudaki yükümlülüğü genellikle maddi imkânlarının elverişliliği ile sınırlıdır.

2.8.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 56- – “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”

ESKHS; Madde 12- “1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanırlar. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bu hakkı tam ola-

⁵¹ İlk 500’de tek Türk üniversitesi, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/dunyanin-en-iyileri-arasinda-tek-turk-universitesi-40933052> (E.T:25.02.2018)

rak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirler, aşağıdakiler için de alınması gerekli tedbirleri içerir: a) Var olan doğum oranının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı gelişmelerinin sağlanması; b) Çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye götürme; c) Salgın hastalıkların, yöresel hastalıkların, mesleki hastalıkların ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü; d) Hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması için gerekli şartların yaratılması”

2.8.2. Değerlendirme

Sosyal haklardan olan sağlık hakkı, kaliteli ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürülmesi adına gerekli standartların sağlanmasını temin etmeyi hedef edinmektedir. Sağlık hem ulusal hem de tarafı olduğumuz normlar tarafından güvence altına alınmış haklardan birisidir.

Anayasal hükme göre sağlık hakkı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesel sınırlarında yaşayan herkesin sahip olduğu bir haktır. Bu açıdan vatandaş ve vatandaş olmayan ayrımına gidilmemiştir.

Ülkemiz 2000 li yılların başından itibaren geliştirip güçlendirmeye çalıştığı sağlık sisteminde olumlu mahiyette büyük değişim ve dönüşümlere imza atmıştır. Geliştirilen sistemin başarısı ulusal sınırları aşarak uluslararası arenada örnek gösterilecek bir seviyeye ulaşmış durumdadır.⁵² Elbette sağlık hakkına erişim ve sağlık sisteminde erişilen başarı, sistemli bir gelişmenin sonucunda ortaya çıkan bir sonuçtur. Hem personel hem de modern tıbbi cihaz sayısının ve niteliğinin artırılması, aile hekimliği uygulamasının hayata geçirilmesi, evde sağlık hizmetleri uygulaması, ilaç temininde gelinen nokta bu alanda yapılan belli başlı çalışmalardan bazılarıdır.

Türkiye’de sağlık hakkına erişimin güçlendirilmesi adına yapılan bütün çalışmaların bütün detaylarına yer verilmesi raporumuzun hacmini aştığından bu noktada örnek verilmesi suretiyle mevcut durumun fotoğrafı çekilecektir.

Acil vakaların en hızlı şekilde sağlık kurumlarına ulaşabilmesi için ambulans uçak ve helikopterler hizmet vermeye başlamış ve birçok başarı hikâyesinin baş mimarı olmuştur.⁵³ Bu hizmetler sayesinde başta acil vakalar olmak üzere aciliyeti olan birçok sağlık hizmetinin günümüz teknolojisinin imkânları sayesinde en hızlı şekilde ifa edilmesi temin edilmektedir.

Genel sağlık sigortası hayata geçirilerek vatandaşların sigorta kapsamında sağlık hizmetlerine erişimi sağlanmaktadır. Bu sistem ile maddi gücü elverenlerin sağlık sigorta primleri kendileri tarafından ödenmekte iken, gelir testi nihayetinde sağlık sigortası primi ödeyecek maddi gücü olmayan vatandaşların sağlık

⁵² www.trthaber.com, “DSÖ Genel Direktörü Adhanom: Türkiye’deki sağlık sistemi dünyaya örnek” <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dso-genel-direktoru-adhanom-turkiyedeki-saglik-sistemi-dunyaya-ornek-396269.html> (E.T: 09.01.2018)

⁵³ www.hurriyet.com.tr, “Ambulans uçak, 2 günlük bebek için havalandı” <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/amasya/merkez/ambulans-ucak-2-gunluk-bebek-icin-havalandi-41048530> (E.T: 09.01.2018)

sigortası primleri devlet tarafından karşılanmaktadır. AÇSHB'den alınan resmi verilere göre 2018 yılının Haziran ayı itibariyle 6.726.377 kişinin genel sağlık sigortası primi devlet tarafından ödenmiştir.⁵⁴ Bu yolla, sosyal devlet olmanın gereği olarak maddi gücüne göre sağlık hizmetlerine erişimde yaşanabilecek engel ve kısıtlamalar bertaraf edilmiştir.

Sağlık hakkı bağlamında özellikle değinilmesi gereken bir diğer husus bir kısmı tamamlanarak hizmete giren, bir kısmının ise yapımı devam eden "şehir hastaneleri" dir.

2018 yılı içinde yapımı tamamlanan Eskişehir, Ankara, Elazığ ve Manisa Şehir Hastaneleri büyük oranda hizmet vermeye başlamıştır. Son teknolojik imkânlarla donatılan hastaneler, büyük kullanım alanlarına sahiptir. Hem hastalar hem de onlara refakat eden yakınları için büyük hizmetler sunan şehir hastaneleri Türkiye'nin sağlık devriminin önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır.

Kaynak: DHA

⁵⁴ AÇSHB'nin 31.08.2018 tarih ve E.311863 sayılı cevabi yazısı.

Sağlık hakkı, elbette sadece hastalar ve hasta yakınları açısından korunması gereken bir hak değildir. Sağlık hizmeti sunan görevlilerin uğradığı şiddetin önlenmesi bu hakkın başka bir yönünü oluşturmaktadır. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet eylemlerinin yoğunlaşması 2018 yılı içinde farklı kesimlerden gelen tepkilere neden olmuştur.⁵⁵Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin gündem olmasının akabinde TBMM tarafından kabul edilen ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe giren yasa değişikliği 05.12.2018 tarih ve 30616 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁶Bu kanuni düzenleme ile beraber sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin önlenmesi amaçlanmıştır.

2.9. Ailenin Korunması Hakkı

Türk Dil Kurumu aileyi “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlamaktadır.⁵⁷ Bu tanım konuya giriş yapılması açısından elverişli olsa da, ailenin bugün için üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımını vermek güçtür. Bu durum, yargı kararlarında da görülmektedir. Ancak aile kavramı, genellikle kan bağı ve evlilik birliğine dayalı aile yapısını ifade etmek için kullanılır.⁵⁸

2.19.1. Mevzuat

Aile kavramı bugün için birçok ulusal ve uluslararası norm ve mekanizma tarafından güvence altına alınmıştır. Ailenin korunması kimi normlarda müstakil olarak düzenlenmiş iken bazı normlarda “özel hayat” üst kavramı altında düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 56-“ Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır...”

İHEB; Madde 12- “Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 16- “...Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.”

AİHS; Madde 8- “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir...”

MSHS; Madde 17- “Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir. ”

MSHS; Madde 23 – “1. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve devlet tarafından korunma hakkına sahiptir. Evlenebilecek yaşta bulunan erkeklerle kadınlara, evlenme ve bir aile kurma hakkı tanınacaktır. Evlenmek niyetinde olan eşlerin tam ve özgür rızası olmaksızın hiçbir evlilik bağı kurulamaz. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri alacaklardır. Evlilik sona erdiğinde, çocuklar için gerekli olan koruyucu hükümler öngörülmesi sağlanacaktır.”

ESKHS; “Ailenin, anneliğin, çocukların ve gençlerin korunması” Madde 10- Bu Sözleşmeye Taraf Devletler şu korumaları sağlar:

1. Toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle kuruluşu sırasında ve bakmakla yükümlü oldukları çocukların bakım ve eğitim sorumluluğu devam ettiği dönemde, mümkün olan en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlanır. Evlilik, evlenmeye niyetlenen çiftlerin serbest rızaları ile meydana gelir.
2. Annelere doğumdan önce ve sonra makul bir süre özel koruma sağlanır. Çalışan annelere bu dönem için ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlikten yararlanabilecekleri bir izin verilir.
3. Nesep veya diğer şartlar bakımından hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın, bütün çocuklar ve genç-

⁵⁵ www.ttb.org, “Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Ülke Geneline Protesto Edildi” [http://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=a88b-d4c0-8c29-11e8-855e-02bcac27bd3f\(E.T: 01.09.2018\)](http://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=a88b-d4c0-8c29-11e8-855e-02bcac27bd3f(E.T: 01.09.2018))

⁵⁶ Mehmet HAZAR, Türk Silinde Çocuk ve Genç, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (2006): 04-06

⁵⁷ www.tdk.gov.tr [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=6973\(E.T:16.01.2019\)](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=6973(E.T:16.01.2019))

⁵⁸ Sinem TOP, AİHM Kararları Işığında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı – Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İzmir Barosu Dergisi, 2013.

ler için özel koruma ve yardım tedbirleri alınır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve toplumsal sömürüye karşı korunur. Çocukların ve gençlerin ahlaklarına veya sağlıklarına zararlı bulunan veya onların yaşamları için tehlikeli olan veya onların normal gelişmelerine engel olan işlerde çalıştırılmaları kanunla cezalandırılır. Devlet ayrıca, çocukların ücretli olarak çalıştırılmasının hukuken yasaklandığı ve cezalandırıldığı asgari yaş sınırını tespit eder.

2.9.2. Değerlendirme

Aile, toplumu oluşturan temel yapı taşıdır. Toplumu oluşturan en temel unsur olması nedeniyle sağlıklı ve huzurlu bir ailenin varlığı toplum ve devlet açısından da önem arz etmektedir. Bu durum Türk toplumu için evleyletyle böyledir. Türk toplumu aile içi ilişkilerin yoğun yaşandığı ve aile bağlarının güçlü olduğu bir yapıya sahiptir.

Toplum içinde müstesna bir yere sahip olan ailenin korunması evrensel, bölgesel ve ulusal düzeydeki birçok norm tarafından düzenlenmiştir. 1948 yılında kabul edilen ve ulusal, bölgesel ve evrensel düzeydeki birçok norma ilham kaynağı olan İHEB “*Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.*” hükmü ile ailenin korunması konusunda temel ilkeyi ortaya koymuştur. Bu hüküm biri tespit diğeri de görev yükleyen ikili bir yapıya sahiptir. Hükmün tespit kısmında ailenin devlet ve toplum için arz ettiği öneme vurgu yapılmıştır. Bu tespitinin akabinde İHEB, ailenin korunması konusunda hem devlete hem de topluma görevler yüklemiştir.

Evrensel düzeyde korunması gerekliliği vurgulanan aile, ulusal normlar aracılığıyla da koruma altına alınmıştır. Anayasanın 41 inci maddesinde yer verilen “*Aile, Türk toplumunun temelidir*” ibaresi esasen insan hakları da dâhil olmak üzere ailenin tüm toplumsal olay ve olguların temelinde yer alan bir husus olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan hakşinas bir toplumun inşası hususunda ailenin korunması elzem ve öncelikli bir insan hakları meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de ailenin korunması ve güçlendirilmesi adına normlaşma ve kurumsallaşma yönünde atılan adımlar

bulunmaktadır. Yeniden yapılandırılarak “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” adı altında örgütlenen Bakanlığın asıl çalışma alanlarından birisi ailedir. Bu durum Bakanlığın teşkilat şemasına da yansımış durumdadır. Bakanlığın genel müdürlük seviyesinde oluşturulmuş “Aile ve Toplum Hizmetleri” biriminin temel görevi ailenin korunması ve güçlendirilmesidir.

Genel Müdürlüğün faaliyetleri incelendiğinde takdir edilecek çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ailenin korunması ve güçlendirilmesi noktasında eğitim ve bilinç artırma faaliyetleri, madde bağımlılığına karşı yapılan çalışmalar ve 2012 yılından itibaren uygulamaya başlanan ve mevcutta 81 ilde hayata geçirilen “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmetinin Değerlendirilmesi Projesi” yapılan olumlu çalışmalardandır. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti 2013 yılından itibaren 81 ilde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerindeki danışmanlık eğitimleriyle desteklenmiş uzman personel tarafından ücretsiz olarak sunulmaktadır.

Yapılan bütün iyi niyetli çalışmalara rağmen bugün için ailenin korunması noktasında olması gereken noktada olunmadığı aşikârdır. Türk toplumunun aile yapısındaki erozyon devam etmektedir. Bu durum devletin yetkili makamları tarafından da ifade edilmektedir. Devlet ve millet olarak bugüne kadar birçok badirenin atlatılmasında güçlü aile yapısının önemli bir yeri olduğu; ancak bugün için aile yapısının sarsıldığı ifade edilmiştir.⁵⁹ Özellikle Türk toplumundaki aile yapısının kadın hakları karşıtlığı ile özdeşleştirilmesi ve normlaşma çabalarının bu yöne evrilmesi aile düzeninde sarsıntılara neden olmaktadır.

Ailenin, korunması, diğer insan haklarının korunması hususunda da önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle eşlerin ve engelli, yaşlı, çocuk gibi kırılgan grupların haklarının temininde önemli bir paya sahiptir. Evrensel Beyannamede de ifade edildiği gibi ailenin korunması yalnızca devletin değil aynı zamanda toplumun da görevidir. Bu noktada toplumu oluşturan fertlerin üzerine düşen sorumluluğu ifa etmesi gerekmektedir. Bu sorumluluk bilincinin yükseldiği bir toplumun inşa edilmesi hem ailenin hem de kadın, engelli, yaşlı ve çocuk haklarının korunmasına katkı sağlayacaktır.

⁵⁹ Cumhurbaşkanı, Şanlıurfa Konuşması <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-sanliurfada> (E.T: 12.03.2019)

İnsan haklarının hak kategorileri birbirlerinin ikamesi değil, tamamlayıcıdır. İnsan haklarının bütüncül yapısı da göz önünde bulundurulduğunda, ailenin korunması ile kadın haklarının korunması ve güçlendirilmesi arasında bir ikame durumu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Olması gereken, kadın haklarının ve ailenin aynı anda ve bir bütün olarak korunup güçlendirilmesidir.

6284 sayılı Kanunun asıl ilham kaynağı olan ve İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Avrupa Konseyi Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşmesi, Türkiye tarafından herhangi bir çekince konulmaksızın kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde hazırlanan İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin sosyolojik zeminini dikkate almaksızın hazırlandığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu, kültürel farklılıkları dikkate almadığı ve aileye zarar verdiği gerekçeleriyle tepkiler almaktadır. Sözleşmenin bu yönüyle verilere dayalı hassas değerlendirmelere tabi tutulması gerekmektedir.

Yukarıda ifade olunan anlayış 20.03.2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" da da görülmektedir. Kanunun ismi her ne kadar "ailenin korunması" ve "kadına karşı şiddetin önlenmesi" olmak üzere iki temel hususu ele aldığı izlenimi verse de; mahiyet olarak kanunun tümüyle düzenlediği husus, aile fertlerinin şiddete karşı korunmasıdır. Aile mutluluğunun korunmasına ve sürdürülmesine ilişkin özel bir düzenlemeye kanun metninde yer verilmemiştir.

Kanuna yönelik olarak yapılan yoğun bir diğer eleştiri ise mezkûr kanunun adında geçen ailenin korunması misyonunun tersine sonuçlar ortaya çıkardığına ilişkindir. Özellikle eşlerin yeniden bir araya gelmesini zorlaştırdığı ve dolayısıyla ailenin ayakta kalma ihtimalini zayıflattığı şeklinde yoğun eleştiriler mevcuttur. TİHEK tarafından 22 Ekim 2018 tarihinde organize edilen ve kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile bu konuda çalışmalar yapan akademisyenlerin katıldığı istişare komisyonu toplantısında da konu yoğun olarak gündeme gelmiştir. İstişare komisyonu toplantısında birçok katılımcı tarafından yukarıda ifade edilen hususlarla paralel eleştiriler dile getirilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi hükümleri, büyük ölçüde 6284 sayılı Kanuna derç edilmiştir. Ancak Sözleşmenin de ötesine geçen ve önleyici mekanizmalardan ziyade cezalandırıcı mekanizmaları içeren 6284 sayılı Kanun, yürürlüğe konulduğu andan itibaren çeşitli tartışmalara sebebiyet vermiştir. Sadece mevcut hareketlerin değil, muhtemel hareketlerin de cezalandırılabilirliği nedeniyle hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik açısından sorunlara neden olmaktadır. Bunun yanında delil olmaksızın salt beyana dayalı işlem tesis edilmesi de çeşitli mağduriyetler doğurmaktadır.

6284 sayılı Kanun ile getirilen hukuki düzenleme, politika ve stratejilerin etkililiği ve verimliliği de tartışmalı bir diğer alandır. Bu Kanun ile birlikte kadınlara yönelik şiddet istatistiklerinde bir iyileşme de gözlenmemiştir. Tam aksine, kadınlara yönelik şiddet istatistiklerinde artış olmuştur.

Ailenin korunması açısından değinilmesi gereken bir diğer husus ise, evlilik birliğinin sürdürülememesi nedeniyle artan boşanmalardır. TÜİK verilerine göre evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılında 569 bin 459 iken 2018 yılında yüzde 2,9 azalarak 553 bin 202 olmuştur. Boşanan çiftlerin sayısı ise 2017 yılında 128 bin 411 iken 2018 yılında yüzde 10,9 artarak 142 bin 448 olarak gerçekleşmiştir.⁶⁰ Bu veriler, ailenin korunması ve geliştirilmesi noktasında alınan tedbirlerin yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Yıl	Evlenme Sayısı	Boşanma Sayısı
2014	599.704	130.913
2015	602.982	131.830
2016	594.493	126.164
2017	569.459	128.411
2018	553.202	142.448

Elbette hem evlenmek hem de boşanmak tabii ve hukuki haklardır. Ancak ailenin toplumun temel taşı olduğu düşünüldüğünde artan boşanma oranlarının sona eren sıradan ve ihmal edilebilir bir ortaklığın sona erdirilmesi olarak tahayyül edilmesi mümkün değildir. Boşanmaya karar vermiş hukuki bireylere hukuki yardımın sağlanması nasıl insan hakları konusu ise aynı şekilde sürdürülebilir bir evliliğin devamını mümkün

⁶⁰ www.tuik.gov.tr (E.T: 01.03.2019)

kılacak tedbirlerin alınması ve desteğin sağlanması da insan haklarının başka bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu noktada etkili ve tüm ülke sathına yaygın mekanizmaların oluşturulması ve mevcut olanların işlevselleştirilmesi gerekmektedir.

Aile hâkimlerinin devamı mümkün evliliklerin korunması noktasında eğitilmesi, aile arabuluculuğu uygulamasının hayata geçirilmesi ve etkili olarak uygulanması ailenin korunması noktasında olumlu katkılar sağlayabilecektir.

Ailenin korunması gayesine yönelik, okullarda ailenin korunmasına ilişkin ilk yaşlardan itibaren düzenli eğitimler verilmesi ve medyada ailenin korunmasına yönelik programlara yer verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle sürdürülebilir aile özendirilmelidir. Bunun yanında medyada aileye yönelik olumsuz algılar üreten yayın içeriklerinin engellenmesi de gerekmektedir.

2018 yılında süresiz nafaka tartışmalarının arttığı görülmüştür. Konu hem basın ve yayın organlarında hem de siyasi mecralarda sıklıkla gündeme gelmiştir. Boşanma sonrası geliri olmayan ve yoksulluğa düşecek eşin korunması gerekli ve önemlidir. Ancak nafakanın herhangi bir süre öngörülmeden uygulanması bir taraf açısından katlanılması zor veya imkânsız durumların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle nafakanın belirli süreyle sınırlandırılması veya irat şeklinde ödenmesi ve boşanan yoksul kişiler için alternatif yöntemler geliştirilerek hakkaniyete uygun ara çözümler getirilmesi gerekmektedir.

2.10. Çocuk Hakları

Çocuk, genel olarak bedensel ve zihinsel gelişim bakımından yaşamın ilk evrelerine tekabül eden yaş aralığındaki bireyleri ifade etmek için kullanılır. Ancak, bu sınırlamanın her zaman ve her şartta geçerli olduğunu söylemek oldukça güçtür.⁶¹ Bununla beraber kamusal politikaların oluşturulması ve ilmi araştırmalar açısından ulusal ve uluslararası normlarda belirlenen eşikler bulunmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuatta çocuk genel olarak “on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmaktadır. Çocukların bir birey olduğu düşüncesi çocuk haklarının temelini oluş-

turmaktadır. Çocukların özel gereksinimlerinin olması, çocuklara özgü temel hakların ayrı bir hak kategorisi olarak güvence altına alınmasını sağlamıştır.

2.10.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 10- “...Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 41- “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 61- “Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 62- “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi; Madde 4- “Taraflar Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar.”

⁶¹ Mehmet HAZAR, Türk Silinde Çocuk ve Genç, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (2006): 04-06

2.10.2. Değerlendirme

Çocuklar, hassas durumları nedeniyle özellikle ve öncelikle korunması gereken kesimlerden birini teşkil etmektedir. Bu durumu öngören Anayasa, çocuklar dâhil bazı kesimler için yapılacak pozitif ayrımcı uygulamaların eşitlik ilkesini ihlal etmeyeceğini hüküm altına almıştır.

Ülkemizde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında hem kurumsallaşma hem de normlaşma anlamında atılan adımlar bulunmaktadır.

03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocukların korunmasına ilişkin temel kanunlardan birisidir. Bununla beraber çocukların korunmasına yönelik muhtelif kanunlarda düzenlemeler bulunmaktadır. Kurumsallaşma bağlamında ise AÇSHB başta olmak üzere birçok kurum çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi ile yükümlü kılınmıştır.

Türkiye, nüfusu giderek yaşlanan bir ülke olsa da, mevcut durumda halen genç bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir. TÜİK tarafından açıklanan resmi verilere göre 2018 yılında Türkiye nüfusunun %23,4 ünü 0-14 yaş grubundaki bireyler oluşturmaktadır.⁶² 15-18 yaş grubu da dâhil edildiğinde Türkiye’de yüzde 25-30 bandında bir kitlenin meri mevzuat çerçevesinde çocuk kabul edildiği görülmektedir. Çocuk nüfusun sayısal ve oransal olarak oldukça yüksek olması çocuk haklarını daha da önemli bir hale getirmektedir.

Türkiye, son yıllarda çocuk haklarının korunması ve güçlendirilmesi noktasında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Suça itilen çocuklar, madde bağımlılığı, eğitime kazandırma, şiddetten koruma, kurumlarda barındırma gibi pek çok konuda evveliyatı ile kıyas edilemeyecek düzeyde birçok olumlu düzenleme hayata geçirilmiştir.

Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirleri ifade etmektedir. Bu durum

çocuğun en iyi şekilde gelişmesi ve yetişmesi için yapılan çalışmaları kapsamaktadır. 2018 yılının ilk altı ayında 1042 çocuk hakkında koruma kararı alınmıştır. İlk altı aylık dönem itibarıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında 5037 çocuk hakkında tedbir kararı verilmiştir. Söz konusu kararlardan 1869 u danışmanlık tedbiri kararı, 1142 si eğitim tedbiri kararı, 985 i bakım tedbiri kararı, 1036 sı sağlık tedbiri kararıdır.⁶³

2018 yılının ilk altı ayı içinde, 738 çocuk, 605 koruyucu ailenin yanına yerleştirilmiştir. Haziran 2018 itibarıyla AÇSHB bünyesinde faaliyet gösteren Çocuk Evleri, Çocuk Evleri Sitesi, Çocuk Destek Merkezlerinde toplamda 14579 çocuk barınmaktadır. Bu kurumlarda kalan çocukların tamamı 12 yıllık zorunlu eğitime devam etmekte olup 788’i halen yükseköğrenimini sürdürmektedir.⁶⁴ Bu çalışmalar, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında ortaya konan yüksek gayretin neticesidir.

2018 yılı içerisinde çocuk hakları açısından bir diğer önemli gelişme, sokakta çalıştırılan/dilendirilen çocukların korunması için yapılan çalışmalardır. 2018 yılının ilk altı ayında 118 mobil ekiple yapılan çalışmalar neticesinde 3656 çocuğa ulaşılarak gerekli müdahaleler yapılmıştır.⁶⁵

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün resmi verilerine göre 2143 çocuk kayıp olarak aranmaktadır.⁶⁶ Geride bıraktığımız 2018 yılı, kayıp çocuk vakalarının sıklıkla gündeme geldiği bir yıl olmuştur. Özellikle bazı kayıp vakalarının basın ve yayın organlarında yoğun olarak yer almasıyla gündem olan bu konu, ayrıca ele alınması gereken bir sorundur. Kayıp çocuk vakaları, özellikle etkili soruşturma yükümlülüğü açısından devletlerin sorumlu olduğu konudur. Bu bağlamda güvenlik güçleri büyük bir gayret göstermektedir. Bir örnek ile somutlaştırmak gerekirse Ramazan Bayramı’nın birinci günü (15 Haziran) Ağrı’da kaybolan 4 yaşındaki Leyla Aydemir’in kaybolması vakasında ortaya konan yoğun çaba neticesinde cinayet zanlısı yakalanmış ve adli makamlara sevk edilmiştir.⁶⁷ Vakanın ortaya çıkmasından

⁶² TÜİK, 2018 Verileri, www.tuik.gov.tr

⁶³ AÇSHB’nin 31.08.2018 tarih ve 311863 sayılı cevabi yazısı.

⁶⁴ AÇSHB’nin 31.08.2018 tarih ve 311863 sayılı cevabi yazısı.

⁶⁵ Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 03.01.2019 tarih ve 27/11229 sayılı cevabi yazısı.

⁶⁶ Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 03.01.2019 tarih ve 27/11229 sayılı cevabi yazısı.

⁶⁷ <https://www.haberturk.com/son-dakika-agri-da-kaybolan-leyla-dan-aci-haber-geldi-2041774> (E.T: 26.12.20189)

sonra ortaya konan gayret önemli ise de, günümüzün izleme ve kayıt imkânlarında halen 2143 çocuğun kayıp olarak aranıyor olması önleme yükümlülüğü açısından bir eksikliğe işaret etmektedir.

Ceza infaz kurumlarında annesi ile birlikte kalan çocuklar meselesi, konunun farklı yönleri olması nedeniyle ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Burada “çocuğun annesinin yanında büyümesi” ile “özgürlüğünün kısıtlanması ve ortamdan kötü etkilenmesi” gibi çatışan iki yarar söz konusudur. Olması gereken açısından kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle sadece annesi ile birlikte kalan çocuklar konusunda yapılan çalışmalara değinilecektir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerini İnfaz Hakkında Kanununun 65 nci maddesinde “*Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar, annelerinin yanında kalabilirler. Bu çocuklar gündüzleri ceza infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar.*” hükmü yer almaktadır. 09.01.2019 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında annelerinin yanında kalan çocuk sayısı 743 tür.⁶⁸

Hem Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün resmi verileri hem de Kurumumuz tarafından “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT)” hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak önleme amaçlı yapılan ziyaretlerde anneleri ile birlikte kalan çocuklara yönelik psiko-sosyal gelişimlerini destekleyici faaliyetler yürütüldüğü anlaşılmıştır. Ceza infaz kurumlarında annelerinin yanında kalan çocuklara kreş ve anaokulu hizmetleri sunulmaktadır. Kurum içerisinde bulunan bu kreş ve anaokullarında psiko-sosyal servis uzmanları gözetiminde çocukların sağaltımına ve boş zamanlarını değerlendirilmeye yönelik serbest oyun etkinlikleri, kutlama ve çeşitli faaliyetler yapılmaktadır. Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında 22/12/2011 tarihinde imzalanan “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Annesinin Yanında Kalan Çocukların Gelişimlerinin Desteklenmesi Hakkında İşbirliği Protokolü”

çerçevesinde kurumlarda kalan 3-6 yaş grubundaki çocuklar kapasite ölçüsünde, öncelikli ve sıraya alınmaksızın Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulları ve anasınıflarından ücretsiz olarak faydalanabilmektedir.

Terör örgütleri tarafından çeşitli yollarla bünyelerine katılan ve suça sürüklenen çocuklar halen güncel bir sorun olmaya devam etmektedir. Katılım sayısında düşüşler sağlanmışsa da terör örgütlerine katılanların oransal dağılımına bakıldığında, çocukların halen militan devşirme konusunda terör örgütlerinin en büyük hedefi olduğu görülmektedir. 2018 yılı içerisinde PKK terör örgütüne katılan 118 kişiden 52 si çocuktur. (%44)⁶⁹ Bu nedenle çocukların terör örgütlerine katılımı noktasında önleyici tedbirlerin artırılması gerekmektedir.

“Erken yaşta evlilik” nedeniyle hürriyeti bağlayıcı cezai müeyyide uygulanan bireylerin, eşlerinin ve özellikle de doğan çocuklarının mağdur olması toplumsal bir sorun olarak gözlenmektedir. Evlilikten uzun bir süre sonra açılan davalar neticesinde bireylerin hürriyetinden mahrum bırakılması eşler ve çocuklar açısından sosyolojik, psikolojik ve ekonomik problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple “Erken yaşta evlilik” nedeniyle mağdur olanlardan çocuklar başta olmak üzere tüm vatandaşların mağduriyetini giderecek yasal düzenlemeler yapılması, bu konuda çocukların üstün yararının öncelenerek farklı tedbirler geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2.11. Engelli Hakları

Engellilik konusu, sadece engelli bireyler için değil toplumun tüm kesimleri için önemli bir konudur. Engellilik kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. En geniş ve kapsamlı tanımlardan biri BM Genel Kurulu tarafından yapılmıştır. Buna göre engelli “*normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan kişi*” olarak tanımlanmıştır.

BM rakamlarına göre dünyada 500 milyon civarı engelli insan bulunmaktadır. DSÖ ise dünya nüfusunun

⁶⁸ Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 13.02.2019 tarih ve E.867/24384 sayılı cevabi yazısı.

⁶⁹ Emniyet Genel Müdürlüğünün 03.01.2019 tarih ve 27/11229 sayılı cevabi yazısı.

yaklaşık dörtte birinin hayatlarında bir çeşit engelle doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Dünyadaki engellilerin yüzde 80'i düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır ve temel hizmetlere istenilen düzeyde erişememektedir.⁷⁰

2.11.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 10- “Çocuklar, yaşlılar, özürllüleri, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz...”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 42- “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.”

“Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 50- “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.”

“Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 61- “Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.”

“Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.”

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme; Madde 1- “Türkiye Cumhuriyeti adına 30 Mart 2007 tarihinde New York'ta imzalanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”nin onaylanması uygun bulunmuştur.”

Engelliler Hakkında Kanun, Madde 1- (*Değişik:6/2/2014-6518/62 md.*) “Bu Kanunun amacı; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı

güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır.”

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun; Madde 17- (*Ek: 13/3/2018-7102/2 md.*) Hattalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan seçmenlerin, muhtarlık seçimleri hariç, oy kullanmalarını sağlamak için seyyar sandık kurulu kurulmasına, oy kullanılmasına, sayım ve döküm ile birleştirme işlemlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek.”

TIHEK Kanunu; Madde 1- (1) “Bu Kanunun amacı; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesidir.”

TIHEK Kanunu; Madde 2- “f) Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit şartlarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen bireyi,”

TIHEK Kanunu; Madde 3-“(2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.”

2.11.2. Değerlendirme

Engellilik konusu, güncelliğini hiç yitirmeyen ve sürekli iyileştirmelerle düzenlenmeye çalışılan bir alandır. Engellilerin toplum içinde ve topluma dâhil olarak bütünleşmiş yaşamasını temin etmek, bunun için gerekli destek hizmetlerini sunmak engelli bireylerin bağımsızlığını destekleyecek ve böylelikle bireyin katılımına olanak sağlayacaktır.

⁷⁰ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf

Engellilerin kamuda istihdamına ilişkin son yıllarda yoğun çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda, 2011 yılına itibariyle memur olarak istihdam edilen engelli birey sayısı 20.829 iken, bu sayı 2018 yılının Temmuz ayında 51.814'e (2018 yılı Nisan ayında yapılan yerleştirme işlemleri ile yerleştirilen 2.150 engelli adayda bu sayıya dâhil edildiğinde 53.964'e) ulaşmıştır.⁷¹

Engellilik hakkı söz konusu olduğunda erişilebilirliğin önemi de vurgulanmalıdır. Kamu binalarında, ulaşımda, iletişimde ve birçok alanda engellerin ortadan kaldırılmasıyla erişilebilir bir ortam sağlanmış olacaktır. AÇSHB, Erişilebilirlik İzleme ve Değerlendirme Komisyonları kurarak, erişilebilirlik hususunu denetlemekte ve gerekli takibi yapmaktadır.

Ceza infaz kurumlarında da engelli bireyler ile ilgili yapılan çalışma ve düzenlemeler mevcuttur. Kişilerin engel durumuna uygun koşullarda kalması bu kişilerin gelişimlerine olumlu katkı sağlamaktadır. 2018 yılında engelli hükümlü ve tutuklu sayısı toplam 289 iken 2019 yılında bu sayı 235'e düşmüştür. Ceza infaz kurumlarında kalan engelli tutuklu ve hükümlü sayısı ile ilgili 2019 verileri aşağıdaki tabloda mevcuttur.⁷²

02/01/2019 Tarihi İtibari İle Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Engelli Kişilerin İnfaz Durumlarına Göre Dağılımı

Engel Türü	Hükümlü	Tutuklu	Genel Toplam
Dil ve Konuşma Engelli	11	2	13
Görme Engelli	43	4	47
İşitme Engelli	30	2	32
İşitme ve Konuşma Engelli	14	3	17
Ortopedik Engelli	120	6	126
Genel Toplam	218	17	235

YSK'dan resmi yazı ile edinilen bilgilere göre; engelli seçmenlerin Muhtarlık Bölgesi Askı Listelerinde isim-

lerinin karşısında "E" harfi ile gösterildiği belirtilmiştir. Ortopedik engelli, görme engelli seçmenler ile 75 yaş ve üzeri seçmenlerin sandık alanlarının giriş katlarında aileleri ile birlikte oylarını kullanmalarının sağlandığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığında sandık alanlarının engelli erişimine uygun hale getirilmesi ve erişilebilirlik için gerekli tedbirlerin alınması istendiği belirtilmiştir.⁷³

Erişilebilirlik konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması çalışmalarında temel etken olarak değerlendirilen eğitim faaliyetleri de bir diğer öncelikli çalışma alanı olup bugüne kadar AÇSHB tarafından kamu kurum ve kuruluşlarına pek çok eğitim düzenlenmiştir. 2018 yılı Haziran ayı sonu itibariyle 3 kuruma eğitim verilmiş olup; eğitime toplam 314 kişi katılım sağlamıştır. 2017 Aralık ayına kadar binalar, açık alanlar ve toplu taşıma araçları için toplam 259 "erişilebilirlik belgesi" düzenlenmiştir.⁷⁴

Bu konuda çalışmalar bulunmakla birlikte hem kamusal hem de özel sektör tarafından hizmet sunulan tüm binaların erişilebilirlik açısından gerekli standartlara sahip olmasını temin edecek tedbirlerin alınması; bu bağlamda özellikle kamu hizmet binalarının erişilebilirliğe uygun hale getirilmesi için özel ödenek ayrılması gerekmektedir.

2.12. Yaşlı Hakları

Hayatın ileri evrelerine denk gelen yaşlılık, biyolojik süreç içerisinde hepimizin uğrayacağı bir durak ve kaçınılmaz bir dönemdir. Yaşlılık; hayatın çocukluk ve gençlikten sonraki evresidir.

Yaşlılığın sosyal bir kategori olduğunu düşünürsek, yaşlı bireyler için bağımsız yaşam sürdürme, hayata katılım, bakım, itibar görme ve kendini ifade etme gibi hususların önemi aşikârdır. Yaşlılık biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyal olarak farklı alanlarda yorumlanabilir. Tüm bu alanları düşündüğümüzde yapılan çalışmaların çok yönlü ve bütüncül olması gerektiğini söylemek mümkündür.

⁷¹ AÇSHB'nin 31.08.2018 tarih ve E.311863 sayılı cevabi yazısı.

⁷² Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 13.02.2019 tarih ve E.867/24384 sayılı cevabi yazısı.

⁷³ AÇSHB'nin 31.08.2018 tarih ve E.311863 sayılı cevabi yazısı.

⁷⁴ AÇSHB'nin 31.08.2018 tarih ve E.311863 sayılı cevabi yazısı.

2.12.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa; Madde 10- “.....Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.»

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa; Madde 61- “Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.”

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği; “Bu Yönetmeliğin amacı, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde bakım görececek 60 yaş üzerindeki yaşlıların saptanması, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılması, verilecek hizmetin tür ve niteliği ile işleyiş esaslarını belirlemek, personelin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.”

Giderek yaşlanan Dünya nüfusu, Uluslararası çalışmaları da hızlandırmaktadır. Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkerleri ve BM Madrid 2002 Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır.

2.12.2. Değerlendirme

Toplumsal ve kültürel unsurlarımızı geçmişten geleceğe taşıyan yaşlılarımız, tarihsel süreçte kök değerleri-

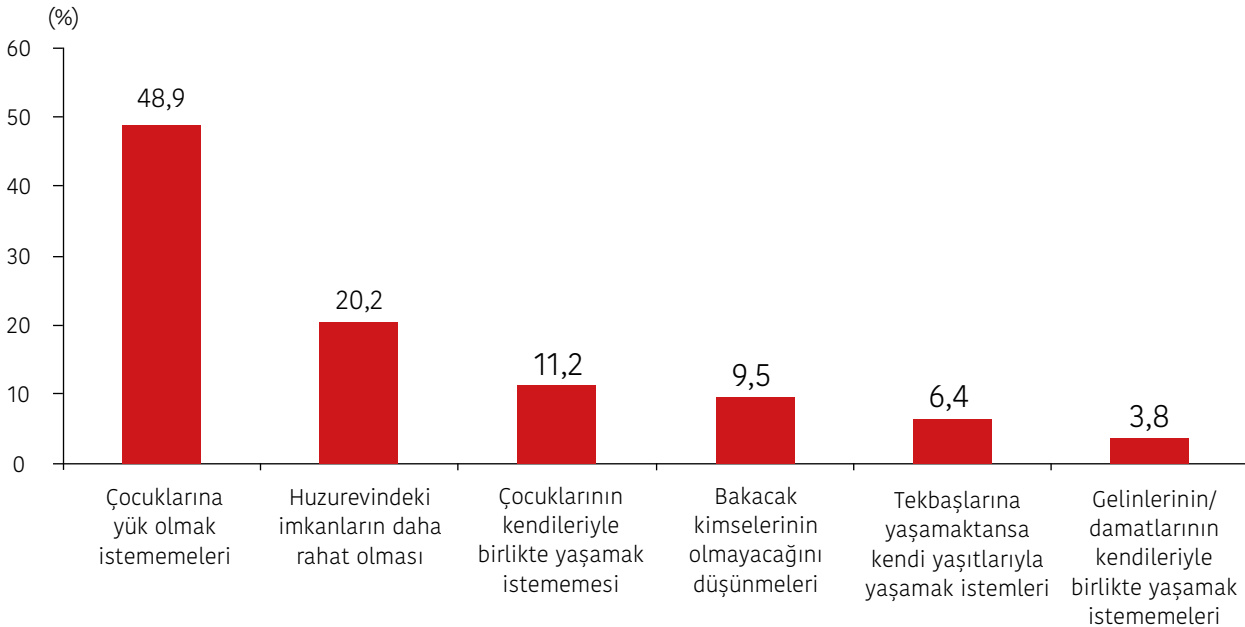
mize uygun olarak ailenin temel unsurlarından birisi, yol göstericisi, akıl danışılanı olmuştur.

Ailelerin gittikçe küçülerek çekirdek aileye dönüşmesi ailedeki yaşlı bireylerin ayrıca korunmasını ihtiyaç haline getirmiştir. Geçmiş dönemlerden daha farklı bir boyut kazanan yaşlılık konusu, artan yaşlı nüfus ve aile yapısının değişmesiyle birlikte ihtiyaçların farklılaşmasına ve farklı devlet politikalarının oluşturulmasına neden olmuştur.

TÜİK’in resmi web sayfasından edinilen bilgilere göre; yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2012 yılında 5 milyon 682 bin 3 kişi iken son beş yılda %17,1 artarak 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişidir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında %7,5 iken, 2016 yılında %8,3’e yükseldiği öğrenilmiştir. Yaşlı nüfusun %43,9’unu erkek nüfus, %56,1’ini kadın nüfus oluşturmaktadır.

TÜİK’ in aile yapısı araştırması sonuçlarına göre, 2016 yılında çocukları ile aynı evde yaşamayan yaşlı bireylerin, çocukları tarafından her zaman veya sıklıkla ziyaret edilme oranının %71,7, bazen ziyaret edilme oranının %20, nadiren ziyaret edilme ya da hiç ziyaret edilme oranının ise %8,3 olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireylerin huzurevinde kalma nedenleri çok çeşitli olabilmektedir.

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Araştırmanın sonuçlarına göre, yaşlı bireylerin kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında huzurevinde kalmayı istemelerinin en önemli nedeni %48,9 ile çocuklarına yük olmayı istememeleri olarak ciddi bir oranla ön plana çıkmaktadır. İkinci en önemli neden %20,2 ile huzurevindeki imkânların daha rahat olması, üçüncü en önemli neden ise %11,2 ile çocuklarının kendileriyle birlikte yaşamayı istememeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşlıların huzurevine yerleşme nedenlerine bakıldığında; yalnızlık, bakacak kimsenin olmaması, ekonomik yetersizlik, gelecek kaygısı, hizmetlerin hepsine ulaşılacağı, sağlık sorunları ve yuvaya kavuşacağı düşüncesiyle huzurevine girmek istedikleri görülmektedir. Bu bulgu, çocuklar ya da gelin/damat tarafından istenme kaygısı ve çocuklara yük olmama isteğinin yaşlıların huzurevine girme kararını etkilediğini göstermektedir. Yaşlıların eşlerden birinin vefatı durumunda yalnız kalması ve maddi koşulların olumsuz yönde değişimi, çocukların, yakınların kendi sorunları ve maddi yetersizlikleri eklenince, huzurevi seçeneği kaçınılmaz hale gelmektedir. Huzurevine yönelik olumlu eğilimin temelinde ise kendi yaşlıları ile olmak ve huzurevinin rahatlığı yatmaktadır.⁷⁵

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının resmi web sayfasından edinilen bilgilere göre; 144 Huzurevi ve 41 tane yaşlı yaşam evi bulunmaktadır.

Yaşlı bireylerin sürdürdükleri yaşamdan memnun olmaları, istedikleri standartta yaşayabilmeleri, hak ettikleri değeri görmelerinde yapılan çalışmaların ve iyileştirilen politikaların önemi oldukça fazladır. Bu kapsamda, yukarıdaki veriler de göz önüne alındığında huzurevlerine yönelimin arttığı görülmektedir. Ancak yaşlı bireylerin aktif bir hayat sürdürebilmesine imkân vermek için yaşlı bireylerin aile ortamından uzaklaşmaması öncelikli amaçlar arasında olmalıdır. Bu sebeple bazı bölgelerde uygulanan yaşlı gündüz ve bakım evlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Dünyada yaşlı nüfusun sayısal ve oransal olarak artması, yaşlılara yönelik yeni politikaların, normların ve kurumların oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bugün için yaşlılarla evrensel düzeyde kabul edilmiş bağlayıcı bir norm bulunmamaktadır. Aynı şekilde ülke-

mizde Anayasaya göre özel olarak korunması gereken yaşlıların hakları ve sorunlarına yönelik özel bir kanun düzenlemesi bulunmamaktadır. Yaşlıların istihdamdan eğitime, kamusal hizmetlere erişimden önyargılara kadar çok çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle yaşlıların özel durumlarını ve ihtiyaçlarını gözeten özel bir kanun düzenlemesinin ve buna bağlı ikincil mevzuat düzenlemelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2.13. Olağanüstü Hal ve Terörle Mücadele

Olağanüstü hal (OHAL), ülkelerde doğal afet, tehlikeli salgın hastalıklar, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, temel hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması ve ağır ekonomik kriz gibi durumların oluşmasıyla ortaya çıkan sorunların düzeltilmesi için ilan edilen ve uygulanacak hükümleri belirleyen karar ve uygulamaların tümünü ifade eden hukuki bir kavramdır. OHAL genel olarak üç ana başlık altında toplanması mümkün olan nedenlerle ilan edilebilen bir rejimdir. Bunlar ekonomik sorunlar, doğal afetler ve şiddet hareketleridir.

OHAL, istisnai bir rejim olsa da, hukuk dışı bir rejim değildir. OHAL, bizatihi hukuk tarafından düzenlenen ve öngörülen şartların gerçekleşmesi durumunda belli usuller izlenerek hayata geçirilebilen bir rejimdir. OHAL açısından en belirgin amaç, OHAL'e sebebiyet veren durumların ivedi olarak bertaraf edilmesine imkân veren hızlı ve etkili hukuki araçların yürütme organının emrine verilmesidir.

Terör olgusu, günümüzde başta Türkiye olmak üzere, bölgenin ve dünyanın en önemli sorunlarından birisidir. Terör, insan haklarını birçok yönden ihlal eden bir olgu olması hasebiyle insan hakları açısından öncelenmesi ve mutlaka mücadele edilmesi gereken bir alandır. Özellikle belirli güçler tarafından sorunların oluşturulması veya sorunlarda katalizör olarak kullanılması nedeniyle terör örgütlerinin birçok ülkede halen insan haklarına en büyük tehditlerden biri olduğu görülmektedir.

2.13.1. Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Madde 119- "Cumhurbaşkanı; savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cum-

⁷⁵ AÇSHB'nin 31.08.2018 tarih ve E.311863 sayılı cevabi yazısı.

huriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Olağanüstü hal ilanı kararı, verildiği gün Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.”

Madde 15- “Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ; Madde 15- “Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4.

maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.”

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS); Madde 4- “Sözleşmeci Taraf Devletler, ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir durumun meydana gelmesi ve bun resmen ilan etmeleri halinde, durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde, uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerine aykırı düşmeyecek ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, toplumsal köken gibi sebeplerle ayrımcılık içermeyecek şekilde, bu Sözleşmedeki yükümlülüklerinde azaltma yapan tedbirler alabilir.

Sözleşmenin 6, 7, 8 (1. ve 2. fıkralar), 11, 15, 16 ve 18. maddelerindeki yükümlülüklerde hiç bir azaltma yapılamaz.

Sözleşmedeki yükümlüklerini azaltma yetkisi kullanan Sözleşmeye Taraf bir Devlet, yükümlülük azaltılan Sözleşme maddeleri ile yükümlülük azaltmayı gerektiren sebepler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Sözleşmeye Taraf diğer Devletleri derhal bilgilendirir. Yükümlülük azaltmanın sona erme tarihi de aynı yolla başka bir bildirimle iletilir.”

2.13.2. Değerlendirme

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)/ Paralel Devlet Yapılanması (PDY) mensupları tarafından 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan darbe girişimi ile cebir ve şiddet kullanılarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın öngördüğü demokratik hukuk düzeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ortadan kaldırılmaya çalışılmış, vatandaşların ve kamu görevlilerinin canına kast edilmiş ve halkın oyuyla seçilmiş Cumhurbaşkanı suikast girişiminde bulunulmuştur. 15 Temmuz Gecesi 251 vatandaşımız darbeciler tarafından şehit edilmiş, 2196 vatandaşımız ise yaralanmıştır. Bu nedenle, Anayasanın 120. maddesi ile 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’nun 3. maddesi uyarınca 21/7/2016 tarihin-

den itibaren doksan gün süreyle olağanüstü hal ilan edilmiş ve yedi defa uzatılmıştır.

OHAL'in ilanının akabinde bağlı olduğumuz AİHS ve MSHS'de yer alan usul ve esaslara uygun olarak, derogasyon (askıya alma) başvurusunda bulunmuştur. Derogasyon başvurusu ile bu sözleşmelerde yer alan istisnalar dışında, Türkiye'nin bu sözleşmelerde yer verilen hak ve özgürlüklere ilişkin kısıtlamaya gidebileceğine ilişkin beyanda bulunulmuştur. Bu açıdan OHAL çerçevesinde getirilen bazı uygulamaların bu beyan ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

OHAL'in ilanının akabinde devletin ve milletin bekasını ve bağımsızlığını korumak ve devam ettirmek adına birçok iş ve işlem yapılmıştır. Terör örgütleriyle irtibatlı ve iltisaklı yahut bu örgütlere üye kamu personelinin kamu görevinden ihracı, eylem ve işlemleriyle terör örgütlerine veya terör unsurlarına alenen veya zımnen destek veren basın ve yayın organlarının kapatılması, aynı minvalde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kapatılması veya geçici olarak faaliyetlerinin durdurulması, bu iş ve işlemlerden bazılarıdır.

Temel hak ve özgürlükler, gerektiğinde ve ölçülü olmak kaydıyla sınırlandırılabilir. Anayasanın "Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması" başlıklı 13 üncü maddesi "*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*" diyerek bu konudaki temel ilkeleri ortaya koymuştur. Anayasanın 14 üncü maddesinde ise "*Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.*" hükmü yer almaktadır. Bu hükümler ile birlikte değerlendirildiğinde anılan iş ve işlemler yasal ve meşru bir müdahale olarak kabul edilmelidir. Hukuken tanınmış hiçbir hak ve hürriyet keyfi ve gayrimeşru bir amaç için kullanılamaz. Hukuken tanınan hak ve yetkilerin devletin varlığını ve bütünlüğünü bozma amaçlı eylemler için kullanılması hukuk devleti açısından kabul edilemez. Bu durum AİHS'in "Hakkın Kötüye Kullanılması" başlıklı 17 nci maddesinde de "*Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm,*

bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme'de öngörülmesi olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz." hükmü ile teyit edilmiştir.

Bu hükümlerden hareketle, kamu hizmetlerine girme hakkı, basın ve yayın hakkı, toplanma ve örgütlenme hürriyeti gibi haklara yapılan bu müdahalenin hukuki bir temelde yapıldığı kuşkusuzdur.

Hukuk devleti, kamunun tüm eylem ve işlemlerinin hukuki denetime açık olmasını öngörmektedir. Ancak başta OHAL olmak üzere istisnai rejimlerin yürürlükte olduğu dönemlerde yapılan bazı uygulamalara ilişkin yargı denetimi kısıtlamasına gidilebilmektedir. Anayasanın o dönem için meri, ancak sonraki dönemde ilga edilen hükmüne göre OHAL döneminde ihdas edilen Kanun Hükmünde Kararnamelerine (KHK) ilişkin yargı yolu kapatılmıştır. Bu denetim yokluğunun getireceği muhtemel sorunların bertaraf edilmesi adına 23.01.2017 tarih ve 29957 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 685 sayılı "Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile OHAL iş ve işlemlerine karşı başvuruları incelemek üzere OHAL işlemlerini İnceleme Komisyonu oluşturulmuştur. Adı geçen Kararnamenin 1 inci maddesi konuya ilişkin "*Anayasanın 120 nci maddesi kapsamında ilan edilen ve 21/7/2016 tarihli ve 1116 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararıyla onaylanan olağanüstü hal kapsamında, terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti, aidiyeti, iltisakı veya bunlarla irtibatı olduğu gerekçesiyle başka bir idari işlem tesis edilmeksizin doğrudan kanun hükmünde kararname hükümleri ile tesis edilen işlemlere ilişkin başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulmuştur.*" hükmüne yer vermiştir. Komisyon tarafından verilen kararlara karşı da idari yargıya başvurulabileceği ifade edilmiştir.

29/12/2018 tarihi itibarıyla Komisyona yapılan başvuru sayısı 125.600'dür. Komisyon tarafından verilen karar sayısı (50.300) dikkate alındığında, incelemesi devam eden başvuru sayısı 75.300'dür. 22 Aralık 2017 tarihin-

den itibaren karar verme sürecine başlamış olan Komisyon tarafından 29/12/2018 tarihi itibarıyla verilen karar sayısı (3.700 kabul, 46.600 ret olmak üzere) toplam 50.300'dür. Buna göre, Komisyon bir yıl içerisinde 50.300 başvuru (toplam başvuruların %40'ı) dosyasını karara bağlamıştır. Komisyon ayrıca görev kapsamına girmeyen 2.400 başvuru hakkında da ön inceleme kararı vermiştir.⁷⁶

Komisyon, yapılan başvuruların yaklaşık yarısını inceleyip sonuçlandırırken halen dosyaların yaklaşık yarısı karar için beklemektedir. Bu nedenle başvuruların inceleme ve karar süreçlerinin hızlandırılması olası hata- lardan kaynaklanan mağduriyetlerin en hızlı şekilde giderilmesini sağlayacaktır.

2.13.2.1. Terörle Yurtiçinde Mücadele

İnsan haklarını birçok yönüyle ihlal ve tehdit eden terör, Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği bir olgudur. Türkiye halen farklı amaç ve organizasyonlarla faaliyet gösteren birçok terör örgütü ile aynı anda mücadele yürütmektedir. Türkiye başta FETÖ, PKK, DHKP-C ve DAESH olmak üzere birçok terör örgütüyle eş zamanlı mücadele yürütmektedir.

2018 yılı, terörle mücadele açısından yoğun bir yıl olmuştur. FETÖ'nün tüm kademe ve alanlardaki oluşumlarına karşı yoğun bir mücadele verilmiştir. 2018 yılı içerisinde örgütün kamu personeli, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, ticaret ve siyaset yapılanmaları, medya kurumları gibi birçok kitle ve oluşumunun bertaraf edilmesi adına icraatlar gerçekleştirilmiştir. Bu icraatlar, daha çok örgütün aleni olmayan yapılarının bertaraf edilmesi ve tekrar yapılanmasının önlenmesi amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda özellikle örgütün "mahrem imamları"⁷⁷ ve "gaybubet evlerine"⁷⁸ yönelik yoğun operasyonlar icra edilmiştir.⁷⁹ Güvenlik alanında hizmetler ifa eden kamu

kurumlarında yapılan arındırmalar sayesinde örgütün tehdit potansiyeli zayıflatılmıştır.⁸⁰

2018 yılı bölücü terör örgütü PKK ile yapılan mücadelenin dozunun arttığı bir yıl olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında hendek, barikat ve sokak çatışmaları ile Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde halkın başta yaşam hakkı olmak üzere seyahat hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce özgürlüğü hakkı, temiz gıda ve suya erişim hakkı gibi muhtelif insan haklarını ihlal eden örgüte karşı kentsel ve kırsal bölgelerde aralıksız operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Yerli teknolojiden alınan destek ile örgütün ve örgüt üyelerinin hareket kabiliyeti son derece sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada özellikle yerli imkânlarla üretilen insansız hava araçlarının katkısı büyüktür. Savunma sanayisinde yerlilik ve millilik oranının artması, operasyonların başarısına ve dolayısıyla insan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine müspet katkılar sunmuştur. Personel, ekipman ve teknolojide yaşanan sistemli ve düzenli gelişmeler sayesinde güvenlik güçlerinin operasyon kabiliyeti önemli oranda artırılmıştır.

Bu noktada, insansız hava araçlarına özellikle değinmek gerekmektedir. Silahlı veya silahsız olarak üretilen bu araçların operasyonların icrasına katılması kısa vadede çok etkili sonuçların alınmasını ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin korunmasını sağlamıştır. Yerli imkânlarla geliştirilen bu teknoloji sayesinde örgütün kırsalda hareket kabiliyeti son derece kısıtlanmıştır. Örgütün sınır taburlarını kuşatan, karakolları basan, yolları kesen eylemleri, bugün artık bitme noktasına gelmiştir.⁸¹

PKK terör örgütü ile yapılan mücadele, örgüte katılımı da en aza indirmiştir. 2015 de 3 bin 881 seviyesinde olan rakam, 2018 yılı içinde 118 e düşmüştür.⁸²

PKK ile mücadele kapsamında 73 ü sözde lider kadroda olmak üzere 2398 terörist etkisiz hale getirilmiş, 1359

⁷⁶ OHAL Komisyonu 2018 Faaliyet Raporu

⁷⁷ FETÖ adına gizli örgütsel faaliyet yürüten örgüt üyeleri.

⁷⁸ FETÖ tarafından "güvenli" olarak kabul edilen ve örgüt üyelerinin kaldığı ya da gizlendiği evler.

⁷⁹ <https://www.yenisafak.com/gundem/gaybubet-evlerine-baskin-mahrem-imamlar-yakalandi-3412920>(E.T: 14.12.2018)

⁸⁰ <https://www.setav.org/2018in-terorle-mucadele-bilancosu/> ((E.T: 14.12.2018)

⁸¹ Kurtuluş Tayiz, Akşam Gazetesi, SİHA/İHA'lar, kırsala dayalı terörü bitirdi <https://www.aksam.com.tr/kurtulus-tayiz/yazarlar/sihaihalar-kirsala-dayali-teroru-bitirdi/haber-660776> (E.T: 20.12.2018)

⁸² İçişleri Bakanlığının 08.01.2019 tarihli cevabi yazısı

adet mevzi sığınak, barınak, mağara ve depo kullanılmaz hale getirilmiştir.⁸³

PKK terör örgütünün finansman kaynaklarından kaçakçılık ve uyuşturucu ile mücadeleye yönelik hudut hattında alınan tedbirler ve icra edilen operasyonlar neticesinde 1,2 ton uyuşturucu, 16,1 ton esrar, 113 kg eroin, 284 kg hint keneviri, 1.960.976 paket kaçak sigara, 1200 adet muhtelif silah, 622 kaçak cep telefonu ele geçirilmiştir.⁸⁴

Terör örgütleriyle mücadele sadece örgüt mensuplarıyla sınırlı kalmamıştır. Bu bağlamda kamu gücü kullanılan ve terör örgütleriyle irtibatlı veya iltisaklı kurum ve kişilere yönelik etkili çalışmalar yürütülmüştür. Bu bağlamda 101 belediyeye kayyum atanmıştır (64 ü PKK, 7 si FETÖ irtibat veya iltisakı nedeniyle) . Aynı şekilde terör örgütü ile iltisakı sabit bulunan 402 muhtar; terör örgütüyle iltisakı olan veya kaçakçılık, uyuşturucu ticareti gibi suçlara karıştığı değerlendirilen 635 güvenlik korucusu da görevden uzaklaştırılmıştır.⁸⁵

Türkiye'nin terörle yurtiçindeki mücadelesi PKK ve FETÖ üzerinde yoğunlaşmış ise de, bunun dışında kalan terör örgütlere ile de süresiz mücadeleler yürütülmüştür. Amaçları ve büyüklükleri farklı olan bu örgütlere karşı güvenlik birimlerinin sahadaki başarısı, aynı zamanda insan haklarının başarısı olmuştur. Vatandaşların başta yaşam hakkı olmak üzere birçok hakkını ihlal ve tehdit eden bu yapılanmalara karşı yapılan mücadele bu anlamda takdire şayandır.

2.13.2.2. Terörle Yurtdışında Mücadele

2018 yılı Türkiye açısından terörle mücadelede yeni stratejinin etkisinin hissedildiği bir yıl olmuştur. Terörle mücadele stratejisinde, “tehdidin Türkiye sınırları içinde yok edilmesi” yaklaşımından, “kaynağında ve oluştuğu yerde yok etme” ve ayrıca “kesintisiz operasyon” anlayışına dayalı yeni sistemde terörle yurtdışında mücadele önemli bir alan olmuştur.

Terörle mücadele açısından kaynağa inmek ve sorunun kaynağı ile mücadele etmek önemli bir aşamadır. Bu bağlamda sinek ve bataklık metaforundan hareketle, terörün unsurları kadar kaynağı ile de yoğun mücade-

leler yapılmıştır. Bu şekilde sorun en başından ve yayılmadan kaynağında yok edilmeye çalışılmıştır.

Silahlı kuvvetlerin yurtdışında operasyon yapmasına imkân veren Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi 03.10.2018 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve süresi dolan yetki bir yıl süreyle uzatılmıştır. Buna göre silahlı kuvvetlerce bir yıl boyunca Suriye ve Irak'ta operasyonlar yapılmasının yasal dayanağı sağlanmıştır. Anılan Tezkerenin amacı “*Türkiye'nin milli güvenliğine yönelik ayrılıkçı hareketler, terör tehdidi ve her türlü güvenlik riskine karşı uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli her türlü tedbiri almak, Irak ve Suriye'deki tüm terör örgütlerinden ülkemize bundan sonra da yönelebilecek saldırıları bertaraf etmek ve kitlesel göç gibi diğer muhtemel risklere karşı milli güvenliğimizin idame ettirilmesini sağlamak, Türkiye'nin güney kara sınırlarına mücavir bölgelerde yaşanan ve hiçbir meşruiyeti olmayan tek taraflı bölücü girişimler ve bunlarla ilgili olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin menfaatlerini etkili bir şekilde korumak ve kollamak, gelişmelerin seyrine göre ileride tafisi güç bir durumla karşılaşmamak için süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere hudut, şümul, miktar ve zamanı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerektiği takdirde sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak*” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu yasal dayanağa istinaden Türk Silahlı Kuvvetlerince (TSK), Irak ve Suriye'de terörün kaynağından bertaraf edilmesi adına çok sayıda operasyon gerçekleştirilmiştir. Operasyonların bütün detaylarına yer vermek raporumuzun amacını ve hacmini aşacağından bu noktada sadece bu çabaların insan haklarına etkisi değerlendirilecektir.

Irak'ın Kuzeyinde yuvalanan terör unsurlarına yönelik karadan ve havadan çok sayıda operasyon icra edilmiştir. Bu operasyonlar ile sınırdan sızma suretiyle sivil halkın ve güvenlik güçlerinin başta yaşam hakkı olmak üzere muhtelif insan haklarının ihlal ve tehdit eden terör unsurları bertaraf edilmiştir. Böylece etkisi yurda yansımadan terör unsurları etkisiz hale getirilmiştir.

⁸³ Milli Savunma Bakanlığının 25.01.2019 tarih ve 41294-19 sayılı cevabi yazısı.

⁸⁴ Milli Savunma Bakanlığının 25.01.2019 tarih ve 41294-19 sayılı cevabi yazısı.

⁸⁵ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Konuşması (15.11.2018)

Kaynak: AA

2011 yılından bu yana devam eden Suriye İç Savaşı, bazı Batılı büyük devletler ve onların güdümündeki terör örgütleri için sahada rahat alan hâkimiyeti sağlama imkânı yaratmıştır. Bu olanaktan yararlanan başta PKK ve DAEŞ olmak üzere çok sayıda terör örgütü Türkiye'nin Suriye sınırında peyderpey alan hâkimiyeti sağlamıştır. Özellikle Batılı devletlerin kara gücü olarak kullandıkları ve destekledikleri terör örgütleri Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca yerleşmiş/yerleştirilmiştir. Bu yolla Türkiye alenen bir terör halkası ile sıkıştırılmak ve komşu olmak zorunda bırakılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin bu uluslararası plana cevabı ise Zeytin Dalı Harekâtı olmuştur.

Zeytin Dalı Harekâtı, 20 Ocak 2018'de TSK ve Türkiye destekli Özgür Suriye Ordusu grupları tarafından Suriye'nin Halep ilinin Afrin ilçesi ile Azez ilçesine bağlı Tel Rıfat kentine yönelik başlattığı askerî operasyondur. Türkiye harekâtın amacının, ülkenin varlığına tehdit olarak gördüğü ve terör örgütü olarak tanımladığı PKK, KCK, PYD-YPG ve DAEŞ'ı bölgeden uzaklaştırmak, sınır hattının ve bölgedeki halkın güvenliğini sağlamak ve kontrol altına almak olduğunu bildirmiştir. 64 gün süren operasyonda toplamda 2000 kilometrekarelik alan terör unsurlarında temizlenmiş ve muhtemel bir terör koridoru engellenmiştir.

Harekâtın planlama ve icrasında sadece teröristler ve bunlara ait mevzi, depo ve sığınaklar hedef alınmış, si

Kaynak: AA

vil/masum kişilerin zarar görmemesi, altyapı ve tarihi kültürel mekânlara zarar verilmemesi için her türlü dikkat ve hassasiyet gösterilmiştir.⁸⁶

Zeytin Dalı Harekâtı, Türkiye'nin kendi silahlı kuvvetleri ve vatandaşlarının yanı sıra, bölgede yaşayan halkların da insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi

adına etkili olmuştur. Bölge halkını örgütün zorba yönetiminden kurtaran Türkiye ve TSK, bölge halkının temel insan haklarının sağlanması konusunda da azami hassasiyet göstermiştir.⁸⁷ Özellikle sağlık hizmeti ve eğitim hizmetleri konusunda önemli adımlar atılmıştır.

⁸⁶ Milli Savunma Bakanlığının 25.01.2019 tarih ve 41294-19 sayılı cevabi yazısı.

⁸⁷<https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/04/18/afrinde-yuzler-turkiye-ile-guluyor> (E.T: 21.12.2018)

GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER

Genel Değerlendirme
Tavsiyeler

03

BÖLÜM

3.1. Genel Değerlendirme

İnsan sahip olduğu sıfat ve nitelikler nedeniyle onurlu bir varlıktır. Bu nedenle insanın sahip olduğu bu sıfat ve niteliklerin korunması ve geliştirilmesi insanın ve insanlığın özünde yer alan bir meseledir. Bu sıfat ve niteliklerinin korunması için ilave bir nedene dahi ihtiyaç yoktur. Çünkü insan, insan haklarının da özü ve amacı olan “insan onuruna” sahip olarak dünyaya gelir.

Doğuştan gelen ve insana dair doğal bir vasıf olan “insan onurunun”, toplumsal hayatın ortaya çıkmasıyla beraber özel olarak korunması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaca binaen çıkan argüman ise “insan haklarıdır.”

Anayasanın “Cumhuriyetin nitelikleri” başlıklı 2 nci maddesinde yer aldığı üzere Türkiye “insan haklarına saygılı” bir devlettir. Bu hüküm Türkiye açısından insan

haklarının korunması ve geliştirilmesi misyonunun her zaman için devletin temel vazifelerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Anayasanın 5 inci maddesi ise “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” hükmü ile bu misyonu esasen somutlaştırmıştır.

Hem ulusal hem de tarafı olduğu uluslararası insan hakları normlarına göre insan haklarını korumak ve ge-

liştirmek noktasında taahhütte bulunan Türkiye, hem vatandaşlarının hem de ülkesinde yaşayan herkesin insan haklarından maksimum düzeyde istifade etmesi için sorumluluklar almakla mükelleftir.

Ülkemiz, son on yılda insan haklarının kurumsallaşması noktasında önemli ilerlemeler kat etmiştir. 2012 yılında ulusal düzeyde insan haklarını korumak ve geliştirmekle görevli merkezi iki kurum olan Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. 2016 yılında ise Türkiye İnsan Hakları Kurumu görev ve yetki alanı ile kapasitesi geliştirilerek Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Yeni kurum açısından en belirgin fark, ayrımcılıkla mücadeleye görevinin de TIHEK'e verilmesi olmuştur. Bunların yanında TBMM bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK); yerelde ise il ve ilçe insan hakları kurulları da kurumsallaşma yönündeki diğer müspet adımlardır. Bu kurumların kurulması ve fiilen görevlerini icra ediyor olması, her hal ve şartta kurumsallaşma anlamında önemli bir adımdır. Ancak bu kurumların geliştirilmeye muhtaç oldukları da bir gerçektir.

Ülkemizde son yıllarda, din ve vicdan özgürlüğüne aykırı ve ayrımcı bir uygulama olan başörtüsü yasağının kaldırılması, adaletsiz bir uygulama olan üniversite sınavlarında katsayı uygulamasına son verilmesi, işkenceye sıfır tolerans politikası hayata geçirilmesi, karakolların ve cezaevlerinin koşulları iyileştirilmesi, askeri mahkemelerin kaldırılması, askeri okulların sivil öğrencilere açılması, Kolluk Gözetim Komisyonunun oluşturulması, AYM'ye bireysel başvuru imkânının getirilmesi, terörden zarar görenler için "Zarar Tespit Komisyonları"nın oluşturulması, kadınların statüsünün korunması ve yükseltilmesi için yasal düzenlemeler yapılması, başka dil ve lehçelerde propaganda yapılması ve başka dilde savunma yapmanın önünün açılması gibi müspet birçok düzenleme hayata geçirilmiştir.

Bu ilerlemenin yönü, 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleştirilen hain darbe girişimi ile değiştirilmek istenmişse de, devlet ve millet elbirliği ile bu tehdit de bertaraf edilmiş ve Türkiye'nin insan hakları mücadelesi aynı emin ve kararlı tutumla, aynı istikamette devam etmektedir.

İnsan hakları, sürekli devinim ve gelişim içinde olan bir olgudur. İnsan hakları ortaya çıkan yeni durumlar

karşısında değişen ve dönüşen, gerektiğinde kendini yenileyebilen bir kavramdır. Tarihin belli dönemlerinde bir hak veya bir hakkın ihlali olarak telakki edilmeyen, ancak günümüzde insan hakları veya insan hakları ihlali olarak görülen hususlar olduğu gibi, bugün de bir hak veya bir hakkın ihlali olarak kabul edilmeyip gelecekte hak veya ihlal olarak kabul edilecek durumların ve olguların olacağı şüphesizdir. Bu nedenle insan hakları sürekli devam eden bir yolculuktur, başka bir deyişle yolda olmaktır.

Türkiye, insan hakları yolculuğunun 2018 durağına geldiğinde eğitimden sağlığa, yaşama hakkından adil yargılanmaya, işkence ile mücadeleden çocuk haklarına kadar geniş bir yelpazede insan hakları için olumlu norm ve mekanizmaları hayata geçirmeye devam etmiştir.

Türkiye açısından insan haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında yoğun çabalar sarf edilmektedir. Ancak devam eden yolculukta halen güçlendirilmesi gereken hususlar da bulunmaktadır. Bu noktada, bir sonraki bölümde yer verilen ve değerlendirme kısmında zayıf ya da geliştirilmesi gerekli olduğu düşünülen tespitler esas alınarak yapılan tavsiyelerin ülkemizin insan hakları yolculuğunda bizleri ileriye taşıyacağı düşünülmektedir.

3.2. Tavsiyeler

- ♦ Çalışma hayatında meydana gelen ölüm, ağır yaralanma ve kalıcı hasar ile sonuçlanan iş kazaları, hem çalışanın hem de çalışanın bakmakla mükellef olduğu aile bireylerinin mağduriyetine ve kamusal anlamda da işgücü kaybına sebebiyet verdiğinden ölüm, ağır yaralanma ve kalıcı hasarla sonuçlanan iş kazalarının en aza indirgenmesi için makro proje ve tedbirlerin hayata geçirilmesi,
- ♦ Şiddet olgusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yaşam hakkı ihlallerini önleyecek etkili mekanizmaların hayata geçirilmesi,
- ♦ Günümüzün izleme ve kayıt imkânlarından yararlanarak kayıp çocuk vakalarının gerçekleşmesini önlemeye yönelik önleyici tedbirlerin alınması,

- ◆ Adil yargılanma hakkının ihlaline neden olan uzun yargılama ve delil değerlendirmesi hususlarında esaslı düzenlemelerin yapılması, hâkimlerin hukuk veya ceza uyuşmazlıklarına ilişkin uzmanlaşması, hâkim ve cumhuriyet savcısı ve bunun dışındaki adli personel sayısının artırılması,
- ◆ Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimi noktasında yoğun bir çaba sarf edilmektedir. Bütün bu gayretlere rağmen halen okula gidemeyen Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların uzun süre ya da kalıcı olarak ülkemizde kalma ihtimaline karşılık sosyal ve ekonomik hayat etkin katılımında hem bireysel hem de kamusal yarar bulunmaktadır. Bu nedenle Suriyeli çocukların okullaşma oranının artırılması için çalışmalar yürütülmesi,
- ◆ Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak oluşturulan bazı kalıp yargılar ve önyargılar toplumsal düzeyde bir gerginliğe ve huzursuzluğa neden olabilmektedir. Ülkemizdeki Suriyelilere yönelik devlet yardımı konusunda yayılan iddiaların ayrımcı bir dil kullanılarak yapılması ve Suriyelilerin daha çok suç işlediğine yönelik yanlış haberler bu yargıları pekiştirmektedir. Bu mahiyetteki eylem ve söylemlerin önlenmesi için kamusal makamların ivedi olarak adım atması gerekmektedir. Özellikle medya çalışanlarının ayrımcılık ve insan hakları konularında gerekli donanımına sahip olmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- ◆ Ailenin korunmasına yönelik mevzuatın ve içtihatların gözden geçirilerek gerekli düzenlemelerin yapılması ve uygulamaların geliştirilmesi,
- ◆ 6284 sayılı Kanunun asıl ilham kaynağı olan ve İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Avrupa Konseyi Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşmesi, Türkiye tarafından herhangi bir çekince konulmaksızın kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde hazırlanan İstanbul Sözleşmesi Türkiye'nin sosyolojik zeminini dikkate almaksızın hazırlandığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu, kültürel farklılıkları dikkate almadığı ve aileye zarar verdiği gerekçeleriyle tepkiler almaktadır. Bu nedenle Sözleşmenin bu

yönüyle verilere dayalı hassas değerlendirmelere tabi tutulması,

- ◆ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun yürürlüğe girdiği andan itibaren kadınlara yönelik şiddet istatistiklerinde herhangi bir iyileşme görülmemiştir. Ayrıca mezkûr kanunun aile kurumuna zarar verdiği, eşlerin bir araya gelmesini zorlaştırdığı ve salt beyana dayalı işlem tesis edilmesine imkân verdiği yönelttiği yoğun eleştiriler nedeniyle ailenin tüm fertlerini koruyacak ve aile kurumunu güçlendirecek şekilde yeniden düzenlenmesi,
- ◆ Hem evlenme hem de boşanma birer haktır. Evlenmeye, evlenme birliğini devam ettirmeye veya boşanmaya karar vermiş bireylere bu noktada gerekli desteğin sağlanması insan hakları açısından gerekli ve zorunludur. Artan boşanma oranlarının ihmal edilebilir sıradan bir ortaklığın sona erdirilmesi olarak kabulü mümkün değildir. Bireyleri boşanmaya iten veya aile kurmaktan uzaklaştıran sebeplerin araştırılması ve bu noktada varsa boşanmayı arttıran sistematik sorunların çözümüne yönelik politikaların hayata geçirilmesi; devamı mümkün evliliklere gerekli profesyonel desteğin ücretsiz sağlanması, evliliği teşvik eden program, proje ve teşviklere kalkınma programlarında yer verilmesi, aile arabuluculuğu sisteminin hayata geçirilmesi, aile hâkimlerine bu konuda eğitim verilmesi, aileyi alenen veya zimnen kötüleyen yayın içeriklerinin engellenmesi,
- ◆ Boşanma sonrası geliri olmayan ve yoksulluğa düşecek eşin korunması gerekli ve önemlidir. Ancak nafakanın herhangi bir süre öngörülmeden uygulanması bir taraf açısından katlanılmasız zor veya imkânsız durumların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle nafakanın belirli süreyle sınırlandırılması, boşanan yoksul kişiler için alternatif yöntemler geliştirilerek hakkaniyete uygun ara çözümler getirilmesi,
- ◆ “Erken yaşta evlilik” nedeniyle mağdur olan vatanşlardan çocuklar başta olmak üzere tüm vatandaşların, öncelikle de çocukların mağduriyetini giderecek yasal düzenlemeler yapılması,

- bu konuda çocukların üstün yararının öncelenecek farklı tedbirler geliştirilmesi,
- ◆ Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile ifade özgürlüğü açısından ulusal düzeyde AYM, uluslararası düzeyde ise AİHM tarafından verilen önceki yıllara göre artan ihlal kararlarının nedenlerinin analiz edilmesi, bu konuda mevzuattan ya da uygulamadan kaynaklı sorunların bertaraf edilmesi,
 - ◆ Televizyon ve radyo yayıncılığında insan haklarına, genel ahlaka, ailenin korunmasına yönelik tedbirlerinin güçlendirilmesi,
 - ◆ Alınan tüm tedbirlere rağmen seçim günü, özellikle sosyal medya hesaplarından oy kullanımını gösteren resim ve videolar paylaşıldığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak jandarmanın görevli olduğu kırsal coğrafyada yaşanan ve görüntüleri özellikle sosyal medya aracılığı ile paylaşılan ve oy ifşası ya da açık oy verme işlemlerine ilişkin resim ve videolarla ilgili gerekli tahkikatın yapılması ve müteakip seçimler için gerekli tedbirlerin alınması,
 - ◆ İlköğretimden ortaöğretime geçişte uygulanan sınav sisteminde yaşanan sistem sorunu devam etmektedir. Sürekli olarak değişen ve geliştirilmeye çalışılan sistem, halen kalıcı bir çözüme kavuşmayı beklemektedir. Sınav sistemini kaldırarak adrese dayalı sisteme geçmeyi öngören yeni düzenleme, çocukları küçük yaşlardan itibaren sınav stresinden ve korkusundan kurtarmakla birlikte uygulanmaya başladığı andan itibaren muhtelif sorunlara ve tartışmalara sebebiyet vermiştir. Okulların niteliğindeki makas aralığının geniş olması, aileleri çocuklarını ikamet adreslerine en yakın okula göndermekten alıkoymaktadır. Bunun yanında, adres değişiklikleri ile daha nitelikli görülen okullara kayıt yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Adrese dayalı yapılan yerleştirmelerde de birçok sorun yaşanmaktadır. Herhangi bir okula yerleştirememeye ya da evinden çok uzak bir okula yerleştirmeye ilişkin sistematik şikâyetler dile getirilmektedir. Bu nedenle ilköğretimden ortaöğretime geçişte uygulanan sistem sorununun kalıcı bir çözüme kavuşturulması,
 - ◆ Tüm eğitim düzeylerinde öğretmenler ve diğer eğitim profesyonelleri için cinsiyet adaletine duyarlı, yeni nesillerin aile mutluluğunu sürdürebilecek bireyler olarak yetişmesini destekleyecek bir müfredat oluşturulması,
 - ◆ Öğretmen açığının giderilmesi için başvuru ücretli öğretmenlik uygulaması eğitim sisteminde birçok soruna sebebiyet verebilmektedir. Öncelikle ücretli öğretmenlik uygulamasında bazı durumlarda öğretmenlerin kendi branşları dışında; başka bir deyişle uzmanı olmadığı alanlarda eğitim verdiği görülmektedir. Bu durum, eğitimin niteliği açısından soru işaretlerine neden olmaktadır. Ücretli öğretmen uygulaması nedeniyle yaşanan sirkülasyon eğitimde istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Sene içinde aynı dersin farklı öğretmenler tarafından işlenmesi öğrenciler açısından menfi bir durum yaratabilmektedir. Ücretli öğretmenlik uygulaması nedeniyle ortaya çıkan nitelik sorununun alternatif çözümlerle giderilmesi,
 - ◆ Ülkemizde zorunlu eğitime erişim konusunda cinsiyete dayalı eşitlik büyük ölçüde sağlanmışsa da zorunlu eğitimin ortadan kalktığı ileri eğitim evrelerinde durumun farklılaştığı, yükseköğrenim yaş aralığında herkese yükseköğrenim imkânı sağlanamadığı görülmektedir. İlgili istatistiklerle de ortaya konan bu durumda özellikle her coğrafi bölgenin sosyal ve ekonomik şartlarına uygun eğitim tedbirlerinin alınması, evlenen bireyler veya örgün eğitim imkânı olmayanlar için açık eğitim kurumları ve home-school gibi uygulamaların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi,
 - ◆ Yükseköğrenim Kurumlarının dünya ölçeğindeki akademik başarısı henüz istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Bu nedenle Türkiye'deki üniversitelerin akademik anlamda dünya standartlarını yakalaması ve akademik başarısının artırılması için yasal düzenlemelerin yapılması, gerekli altyapı ve teknoloji desteğinin sunulması, akademik başarıların teşvik ve ödüllendirilmesi ve beyin göçünün önlenmesi,
 - ◆ Çocukların terör örgütlerine katılımının azaltılması noktasında sayısal anlamda büyük bir başarı yakalanmışsa da aynı başarının oransal

bazda elde edilemediği görülmektedir. Katılım sayısında düşüşler sağlanmışsa da terör örgütlerine katılanların oransal dağılımına bakıldığında, çocukların halen militan devşirme konusunda terör örgütlerinin en büyük hedefi olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocukların terör örgütleri tarafından militan olarak devşirilmesini engelleyici çalışmalara ağırlık verilmesi,

- ◆ Eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam gibi konulardaki çalışmalar, engelli bireylerin eşit katılımının sağlanması için artarak devam etmesi, erişilebilirlik çalışmaları kapsamında, özellikle kamu kurumlarının, sosyal hizmet veren kuruluşların ve ibadethanelerin erişilebilir hale getirilmesi,

- ◆ Yaşlı bireylerin aile ortamından uzaklaşmaması öncelikli amaçlar arasında olmalıdır. Bu sebeple bazı bölgelerde uygulanan yaşlı gündüz ve bakım evlerinin artırılması,
- ◆ Yaşlıların haklarının korunması ve güçlendirilmesine yönelik özel kanun ve ikincil mevzuat çalışmalarının hayata geçirilmesi
- ◆ OHAL Komisyonu 2018 yılının sonu itibariyle yapılan başvuruların yaklaşık yarısını neticelendirmiştir. Bu durum dikkate alınarak, başvuruların tamamının inceleme ve karar süreçlerinin kısa zamanda sonuçlandırılması için gerekli tedbirlerin alınması,
- ◆ hususları tavsiye olunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve kamuoyuna saygıyla arz olunur.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURULU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00

www.tihek.gov.tr

